

Universitätsbibliothek Wuppertal

Codicis Dn. Ivstiniani Sacratissimi Principis P.P. Avg. Repetitæ prælectionis Libri XII

Justinian <I., Byzantinisches Reich, Kaiser>

Francofurti ad Moenum, M D LXXXVII.

Collatio VII.

Nutzungsrichtlinien Das dem PDF-Dokument zugrunde liegende Digitalisat kann unter Beachtung des Lizenz-/Rechtehinweises genutzt werden. Informationen zum Lizenz-/Rechtehinweis finden Sie in der Titelaufnahme unter dem untenstehenden URN.

Bei Nutzung des Digitalisats bitten wir um eine vollständige Quellenangabe, inklusive Nennung der Universitätsbibliothek Wuppertal als Quelle sowie einer Angabe des URN.

[urn:nbn:de:hbz:468-1-1733](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:468-1-1733)

COLLATIO VII.

QVIBVS MODIS NATVRALES efficiuntur sui, & de eorum ex testamento siue ab intestato successione.

TIT. I.

NOVEL. CONST. LXXXIX.

Imperator Iustinianus August. Ioanni gloriosissimi. per Orientem pratoriorum praefecto, iterum ex consuli ordinario, & patricio.

PRÆFATIO.

NATURALIVM nomen Romane legislationi dudum non erat in studium, nec quilibet circa hoc fuerat humanitas, sed tanquam alienigenum aliquid & omnino alienum à republica putabatur: à Constantini verò pia memoria temporibus in constitutionum scriptum est libris. Deinde paulatim in mediocritatem clementemque sententiam imperatores transientes, leges posuerunt: alij quidem & dari & relinqui aliquid eis a patribus concedentes: alij autem etiam adiuuantes modum per quem naturali iure priore liberati, legitimi fierent, & paternæ substantiæ successores: paulatimque etiam ad nepotes processerunt huiusmodi legislationes: & quoniam in nostra tempora venerunt, & eorum qui paulo ante nos fuerunt, multam varietatem causa suscepit. Nos enim duplex habuimus studium, & plurimos in libertatem perducere homines ex priore seruitute, & ex naturalibus ad legitimos eleuare. non enim ultio & interdicio despicenda est: sed quod est in necessitate, curandum est: & diffugiendum quidem quod malum est, inueniendum verò vndique quod melius est. Quia igitur aliqua quidem in constitutionum Codice, quem ex omni priorum imperatorum legislatione collegimus, de naturalibus scripta sunt filijs: quædam verò in libro Institutionum: de his autem nos constituimus, aut iam perfecta comperimus, & nos ipsi plurimas fecimus de his constitutiones, alias quidem in prædictarum collectione constitutionum, alias autem etiam postea: ne causa sit dispersa, bene se habere credidimus, in vna constitutione totum colligere, quæ pro omnibus sufficiat ea quæ de naturalibus sunt corrigere atque sancire.

De liberis naturalibus.

Cap. I.

Palam namque est quia hominum alij quidem liberi simul consistunt, & inter legitimos sunt: alij verò hoc prius non habentes, postea fiunt, & ex seruis ad liberos ascendunt, & ex naturalibus ad legitimos. Alij verò ex ipso hoc naturales sunt, & quædam eis successiones existunt: alios autem neque naturales esse decet, sed etiam hoc monstratur indigni. Oportet igitur nos ita facere constitutione, vt nullus ignoret quæ possunt in naturalibus valere: dicimus autem inchoantes legem, qui consistunt naturales, quibusque modis procedunt ad legitimos (quorum plurimos inuenimus nos) & quæ sunt horum successiones, & quomodo quidem vetustas vsa est his amare, quomodo nos humane. Nec illud quoque relinquatur, qui nec naturalium digni sunt, sicuti diximus appellacione. Natura si quidem ab initio dum de filiorum procreatione sanciret, scriptis nondum positus legibus omnes similiter quidem liberos, similiter autem produxit ingenuos. Primis namque parentibus primi filij similiter quidem liberi, similiter autem legitimi à creatura fiebant: bella verò & lites, atque libidines & concupiscentiæ causam deposuerunt ad aliud schema. Seruitutem namque inuenit bellum, naturales autem castitatis casus. lex autem rursus huiusmodi delicta curans, libertatem seruis molita est, & multum de his tractauit, modos introducens dena milia. imperatoria verò constitutiones aperuerunt ijs quæ non re-

De liberis naturalibus. & Iulian. constit. 82. de filijs naturalibus Index Regim. adde Nouel. 74. 4. C. Theodos. 6.

l. 1. §. C. 27. de naturalibus lib.

Nepotes, nedum filij legitimi possunt.

bono melius inueniri potest.

d. tit. de naturalibus lib.

ἐν τῷ τῶν ἐπιτροπῶν λόγῳ. Scrimger. i. in tractatu de tutoribus. intelligit autem legem ultimam C. de confirmat. tutor. legitim. ultim. Cod. quando mulier tutela offic. fung.

nota personarum diuisionem, Hominum alij liberi, alij libertini, alij serui adde l. 4. in fin. ff. de iust. & iure: alij legitimi, alij naturales tantum, alij legitima ti, alij ne naturalium quidem nomine digni sunt.

de incestuoso concubitu natos intelligit.

c. 9. §. eod. Nouel. 74. c. 1.

καὶ τῶν ἀπογεννηθῆναι, id est, his qui recte nati non sunt. Naturales enim ex obliquo descendunt.

manumissionis beneficium. ο τῶν ἐκ ὀρδῶν γε. νενομῆς. id est, his qui recte nati non sunt. Naturales enim ex obliquo descendunt.

manumissionis beneficium. ο τῶν ἐκ ὀρδῶν γε. νενομῆς. id est, his qui recte nati non sunt. Naturales enim ex obliquo descendunt.

manumissionis beneficium. ο τῶν ἐκ ὀρδῶν γε. νενομῆς. id est, his qui recte nati non sunt. Naturales enim ex obliquo descendunt.

manumissionis beneficium. ο τῶν ἐκ ὀρδῶν γε. νενομῆς. id est, his qui recte nati non sunt. Naturales enim ex obliquo descendunt.

manumissionis beneficium. ο τῶν ἐκ ὀρδῶν γε. νενομῆς. id est, his qui recte nati non sunt. Naturales enim ex obliquo descendunt.

manumissionis beneficium. ο τῶν ἐκ ὀρδῶν γε. νενομῆς. id est, his qui recte nati non sunt. Naturales enim ex obliquo descendunt.

manumissionis beneficium. ο τῶν ἐκ ὀρδῶν γε. νενομῆς. id est, his qui recte nati non sunt. Naturales enim ex obliquo descendunt.

manumissionis beneficium. ο τῶν ἐκ ὀρδῶν γε. νενομῆς. id est, his qui recte nati non sunt. Naturales enim ex obliquo descendunt.

manumissionis beneficium. ο τῶν ἐκ ὀρδῶν γε. νενομῆς. id est, his qui recte nati non sunt. Naturales enim ex obliquo descendunt.

manumissionis beneficium. ο τῶν ἐκ ὀρδῶν γε. νενομῆς. id est, his qui recte nati non sunt. Naturales enim ex obliquo descendunt.

manumissionis beneficium. ο τῶν ἐκ ὀρδῶν γε. νενομῆς. id est, his qui recte nati non sunt. Naturales enim ex obliquo descendunt.

manumissionis beneficium. ο τῶν ἐκ ὀρδῶν γε. νενομῆς. id est, his qui recte nati non sunt. Naturales enim ex obliquo descendunt.

manumissionis beneficium. ο τῶν ἐκ ὀρδῶν γε. νενομῆς. id est, his qui recte nati non sunt. Naturales enim ex obliquo descendunt.

manumissionis beneficium. ο τῶν ἐκ ὀρδῶν γε. νενομῆς. id est, his qui recte nati non sunt. Naturales enim ex obliquo descendunt.

manumissionis beneficium. ο τῶν ἐκ ὀρδῶν γε. νενομῆς. id est, his qui recte nati non sunt. Naturales enim ex obliquo descendunt.

manumissionis beneficium. ο τῶν ἐκ ὀρδῶν γε. νενομῆς. id est, his qui recte nati non sunt. Naturales enim ex obliquo descendunt.

manumissionis beneficium. ο τῶν ἐκ ὀρδῶν γε. νενομῆς. id est, his qui recte nati non sunt. Naturales enim ex obliquo descendunt.

et facta sunt, ad ius legitimum vias. quod non transitorie neque nos sancimus, neque subiectos hanc legem negligenter audire precipimus. Legitimi siquidem successores procedunt hominibus ex nuptijs, quas contrahunt aut cum dotalibus instrumentis, aut etiam absque eis, sic ad feminas masculis conuenientibus, vt ab initio habeant ad eas legitimarum nuptiarum affectum. Et hoc enim in calumnia positum nos respicientes, lege de creuimus quid in ijs quidem qui fortunæ dignitate prouecti sunt, quid autem in mediocri hominum statu agendum sit ad demonstrationem legitimarum nuptiarum: quid verò deinceps permittum est plebi. Quapropter nuptijs procedentibus, ex hoc ipso sunt successiones certæ: & si inter legitimos connumerentur, mox lex intro ducit successio num modos, plurimum de his tractans. Legitimum igitur ius sic se habet. Quod verò non est huiusmodi, sed liberum quidem, non tamen ex nuptijs procedens legitimis, aut etiam in seruitute natum: si libertatem quidem meruerit, manserit autem naturale: hoc modi varij ad ius legitimum ferunt, quos enumerantes, sic etiam reliqua sancimus.

De primo modo legitimationis.

Cap. II.

Primus itaque modus est legitimi iuris existens ciuitatibus mox utilis, quem Theodosius pia & noua introduxit memoria. Sancitum namque est ab eo, vt possit naturales filios, aut omnes, aut aliquos offerre curijs, aut filias curialibus copulare. Et quoniam modus iste non simplicem habuit legislationem, sed variè & de oblationibus dictum est, & de successio nibus, quomodo ipsi, & quorum hæredes existant, & qui rursus ad ius eorum hæreditarium accedant: iustum credimus hoc primum legislationis disponentes capitulum, ita ad reliquos modos qui ad legitimorum ius ferunt, accedere. quæ enim inde sunt, facile omnino est dicere. Si quis igitur fuerit naturalium filiorum pater, siue curialis existens, siue liber à curia. licentiam habebit, omnes, aut quosdam ex eis, siue legitimorum sit filiorum pater, siue etiam non, sed solummodo naturalium, offerre curiæ licet forte illustri dignitatis sint filij suscepti: nisi tamen dignitas intercesserit talis, quæ homines, licet curiales sint, ab hac fortuna liberos facit. Oblationis autem modus siue fiat à patre adhuc superstiti, cum quispiam in commune filium offerret (hoc namque gestum est in Philocalo naturali filio curiali à patre in Bostrenorum ciuitate) & hoc ipsum dicit secundum inspectionem ibi factam, & ita cum offert sicut à Leone pia memoriæ scripta dicitur constitutio: siue ergo secundum hunc modum fiat aliquis à patre pronunciatu curialis, siue cum pater sub gestis monumentorum offerat, siue moriens in testamento conscribat oportere fieri curialem: deinde ille amplectatur scripturam: legitimus mox fiet, naturalium iure omnino liberatus: siue etiam mortuo patre semetipsum filius aut filij offerant: non existente quidem legitima sobole, etiam sic erunt legitimi & curiales. Proinde pater quidem etiam existentibus legitimis offert curiæ non legitimos filios: qui verò per semetipsum ad hoc procedit, tunc solummodo auditur, cum nullus legitimorum filiorum existit. Hoc itaque de oblationibus sit, quod indifferenter sancitum est à nobis, in hac præfati lege reconditum: non autem simpliciter neque fortunæ oblatione. oportet enim & modos facere manifestos secundum quos offerantur. Si quis igitur ex qualibet oriatur ciuitate, siue curialis, siue etiam liber huiusmodi sit fortuna: liberabitur ei suum naturalem offerre filium curiæ illius vnde oritur ciuitatis. Si verò nec ciuis ipse consistat, sed ex villa quadam aut vico sit oriundus: illi à patre offeratur ciuitati, aut semetipsum offerat, sub qua ciuitate villa aut vicus tributa persoluit. Palam verò est, quia si quidem pater eum, aut auus offerat, aut aliquis ascendenti parentum, & liberos habens filios: hoc agere poterit. si vero ipse quispiam semetipsum offerat, hoc permitimus cum non alij legitimi sunt fratres. Si tamen aliquis offerre volentium suos naturales curijs, aut ex maxima hac oriatur ciuitate, aut ex seniore Roma, huic damus licentiam, in quam voluerit metropolim oblationem celebrare, & hanc esse regulam etiam in filiabus, vt iungat eas curialibus aut ex ciuitate ipsa ex qua orti sunt, aut sub qua villa aut vicus tributa persoluit, aut si quis liber simul & Romanus aut Byzantius fuerit, cuiuscunque curialium alterius cuiuspiam, metropo-

Nati ex legitimis nuptijs, legitimi sunt parentum successores.

Nam citra affectum nuptiarum coniunctio non probat nuptias, sed affectus.

Alia probationes requiruntur ad nuptias clarissimorum arguedas, alia ad reliquorum hominum.

Novel. 74. c. 4. §.

§. 1. §. eod.

Oblatione Curia filij legitimitur in pr. §. eod. §. 13.

Instit. de nupt. l. 3. l. 4. Co. de natur. liber.

Ex hoc loco legendum est in l. 4. Cod. de natur. lib. Bostrenorum.

Bostrenorum est ciuitas Arabiæ No. 102.

nati ex vico aut villa fiunt naturales oblatione Curia.

i. cuius in territorio vicus est Italia. hic. & ita probatur territorio ciuitatis alicuius iure in eo exigendi vestigialis.

Liberi naturales offerri Curia possunt vel à patre vel ab auo & ascendentibus, vel à se ipsis.

Naturales non sunt legitimi oblatione Curia, legitimis liberis existentibus §. 3. in fi. §. eod.

Iulianus id ita explicat, Vbi quidè patrens dat, non impediunt legitimi filij: vbi filius sese dare voluit impeditur filij legitimis superstitibus. adde l. 9. C. de legitim. lib.

metropolis tamen. Sic itaque nobis curialium diligentia est, & iste modus placet iuris legitimi, quia damus curialium naturalium existenti solummodo filiorum patri, licet ex ancilla eos habeat, & liberos facere, & offerre curia secundum quod predictum est. Et adhuc amplius sancimus de causa, ut vel si non pater offerat, liber autem semel filius fiat: possit & semetipsum offerre curia, etiam hic legitima non existente prole.

Byzantium ac Roma sedes imperij senatū habet non Curiam.

Quæritur ergo qua ratione oblatione curia naturalis suos filios legitimos

possint facere: Permissū est autem Romanis ac Byzantinis eo casu Curie alicuius metropoleos liberos suos naturales offerre. Plures enim metropoles sub regijs vrbib. erat constitutæ.

Naturalis legitimitas oblatione Curia, succedit patri ab intestato. Legitimato parens donare potest, virili reliquorum legitimum tenus.

Legitimato oblatione Curia, munus Curie non potest effugere, etiam si patris, per quem legitimitas est, successione abscineat.

Oblatione Curia filius fit legitimus sed tamen ei soli per quæ oblatas est fit legitimus, non aut alijs

est, aut nepotes de legitimis sibi procreatos vxoripersonis ascendentibus, debet ei succedant: quid enim legalius est proprio filio scendentibus, ad paternam successione: Si vero filios habuerit non curiales quandoque sibi progenitos, tunc legitima mensurali b. etiam si ra veniat ad fiscum & curiam; reliquum vero quantum possit hæres cunquæ fuerit, ad illos filios qui curiales non sunt, accedat. Si vero etiam generaliter nulla ei sit proles, & moriatur intestatus: nouem quidem vncias curia & fiscus habeat: secundum quod dudum à nobis sancitum est: in re parenti libeliquis autem tribus vncijs, qui ex lege vocantur, omnibus modis venient: aut si testatus fuerit, ad scriptos descendentes hæredes. Semel autem factum curialem lex suscipiendunt. Non pens, & inscribens curia, & successiones, & aliam omnem curiales certordinatam dedit vitæ successione & quæstum. Si quis ta parte succedunt: pars iam non scriptus voluerit adire imperium, & semetipsum reliqua ad offerre curia: licentiam habeat hoc agendi, & distributam curia partem accipiens, fieri curialis, & tam fortunæ fertur. si partim curiales

partim non curiales parens reliquit, illi nouem vncias, hi tres consequentur. *ῥομιχάτων*. i. cuiam lex magis defert patris successione quam filio. Curiali sine liberis mortuo, quomodo succedatur,

Curiali sine liberis mortuo, quomodo succedatur,

De successione curialium. Cap. III.

Et quoniam variè etiam de huiusmodi personarum successione sancitum est: non videtur absurdum nobis & de successione, sicut prædiximus, terminare. Si quis igitur naturalis secundum hoc schema, (id est oblationis) fiat curialis: erit patri & ab intestato successor, & ex voluntate: nihil diuini legitimis, & ex donatione percipere poterit patris: ita tamen, ut non amplius habeat vno horum qui ab initio legitimi sunt, & inter omnes minus habente. Cum semel autem illi susceperint oblationem, & propterea ad ius legitimorum ascenderint: non sinimus eos abstinere se patrum hæreditate, aut videri quasi donationem in se factam, & ratam habitam ab eis, relinquere, & fortuna recedere. Manentes itaque curiales, relictam aut donatam (sicuti dudum à nobis dictum est) habebunt mensuram. Si vero ab initio refuta uerint oblationem, manere liberi præponentes, licet naturales, quam fieri ditiores & curiales: deinde videantur postea aut in totum, aut ex parte possidere res donatas, aut relictas sibi, aut etiam alienare: tenebuntur omnino curiali fortuna etiam inuiri: ut non adulterari nobis videantur legislationem, & lucra quidem venentur, quæ occasione oblationis sint: repellant autè fortunam propter quam lucra promeruerunt. Et hoc similiter sancimus & in masculis oblati curia, & in filiabus nubentibus curialibus: nulla existente differentia siue per masculos quisquam curie munera agat, siue per generos curiam in filiabus augere voluerit, & per illorum filios novos adijcere prioribus curialibus filios eorum.

Cap. IIII.

Illud verò per huiusmodi causam factum legitimum, ipsi soli genitori legitimum facimus, non etiam extraneæ cognationi patris, (dicimus autem & ex quibus ille natus est, & qui ex utroque sunt, & qui ex eo processerunt) facimus eum velut ex quadam machinatione cognatum. Sancimus enim oblatum curia naturalem filium solummodo patri legitimum fieri successorem, nullum tamen habere participium ad ascendentes, aut descendentes, aut ex laterè agnatos vel cognatos patris: aut illos aliquod habere participium ad illorum successiones: æquum etiam ei dantes priuilegium, ut sicut nec cognatis patris sit iste successor, sic nec illi ad eius vocentur successione, nisi forte scripserit aut ipse illos, aut ab illis scribatur. soli enim patri fiunt legitimi, & cognati esse creduntur.

Cap. V.

Ergo faciendum est qui factis ita legitimis efficiantur successores. Et si quidem habuerit filios qui talis est, aut nepotes de legitimis sibi procreatos vxoripersonis ascendentibus, & merito etiam curiales constitutos: modis omnibus debet ei succedant: quid enim legalius est proprio filio scendentibus, ad paternam successione: Si vero filios habuerit non curiales quandoque sibi progenitos, tunc legitima mensurali b. etiam si ra veniat ad fiscum & curiam; reliquum vero quantum possit hæres cunquæ fuerit, ad illos filios qui curiales non sunt, accedat. Si vero etiam generaliter nulla ei sit proles, & moriatur intestatus: nouem quidem vncias curia & fiscus habeat: secundum quod dudum à nobis sancitum est: in re parenti libeliquis autem tribus vncijs, qui ex lege vocantur, omnibus modis venient: aut si testatus fuerit, ad scriptos descendentes hæredes. Semel autem factum curialem lex suscipiendunt. Non pens, & inscribens curia, & successiones, & aliam omnem curiales certordinatam dedit vitæ successione & quæstum. Si quis ta parte succedunt: pars iam non scriptus voluerit adire imperium, & semetipsum reliqua ad offerre curia: licentiam habeat hoc agendi, & distributam curia partem accipiens, fieri curialis, & tam fortunæ fertur. si partim curiales

partim non curiales parens reliquit, illi nouem vncias, hi tres consequentur. *ῥομιχάτων*. i. cuiam lex magis defert patris successione quam filio. Curiali sine liberis mortuo, quomodo succedatur,

Cap. VI.

Si quis autem legitimos quidem filios non habeat, naturales autem ei solummodo sint: liceat ei curia honore scribere eos hæredes: & scriptura pro omni oblatione consistat, & non egeat hoc antiquarum legum alia adiectione, neque oblatione, dum superstites essent: sed ex hoc ipso scripti si liberi sint, curiales simul & hæredes fiant, & habeant ipsi substantiæ nouem vncias, sicut pater eis distribuerit. sin autem etiam totum eis relinquere voluerit, adhuc faciet melius: veruntamen usque ad nouem vncias omnimodo eis relinquat, sciens quia si reliquerit minus, à lege modis omnibus supplementum substantiæ fiet. illi verò si voluerint, curiales fiant. Si verò aliqui quidem eligant, aliqui verò refutent: ad eos qui eligunt, refutantium veniant portiones. Si verò omnes renuerint, tunc tanquæ filijs non existentibus ita ad curiam veniant nouem vncias omnes. Si vero ille quidem tacuerit, filiorum verò legitimorum ei non sit proles: tunc legitima quidem pars ad hæredes ab intestato veniat. filij verò naturales si voluerint semetipsos offerre curia, hoc faciant sicuti voluerint, siue omnes, siue quidam ex eis: & modis omnibus nouem vncias substantiæ ad curiales aut curialem perueniāt. Si verò etiam ex ancilla ei nati sunt, si eos manumiserit aut viuēs, aut in testamento obtulerit eos, etiam sic suscipiantur, & fiat curiales sicut testator voluit, aut sicut eorum desiderium fuit. offerentes enim semetipsos curia percipient (sicuti dictum est) nouem vncias. vndique enim volumus, vel si testetur, vel si non facta voluntate decesserit, eos qui ad curiam veniunt, nouem vncias accipere. Si verò manumiserit quidem solummodo, non tamen obtulerit, aut illi etiam sic volunt, aut quidam ex eis ad curiam respicere: etiam tunc nouem vncias curiam agenti vel agentibus secundum quantitatem dentur. Si vero nullus naturalium aut velit, aut offeratur, tunc nouē vncias curia percipiat. Palam quippe est, quia simul sequitur vbiq; fiseus secundum constitutionem de hoc à nobis positam. De naturalibus itaque qui per transitum ad curiam fiunt legitimi, & de modo secundum quem offeruntur, & successioneibus, hæc à nobis purè sancita sunt.

Cap. VII.

Ribus autem alijs constitutionibus scriptis Zenonem pia memoria, non de futuris aliquid plenè sancit, sed de iam præteritis: quam scribi ideo solummodo permisimus, ut eos quibus illa forte constitutio prodest, quod descendit eorum exinde proles, non hac utilitate priuaremus: sicut etiam Anastasij pia memoria, quæ naturales adoptare contribuit, non esse importunam de cætero nostris subiectis permittimus, nisi ad hoc positam solummodo sinimus, ut si qua utilitas aliquibus exinde reposita est, hanc non videamur per nostras amputare leges. Oportet enim semper aliquod inchoare bonum, non ea quæ à quibusdam præexistunt, destruere. non enim patris approbamus constitutionem, temperate quidem introductam, & ordinatè positam: quæ adoptiones naturalium prohibuit, multam absurditatem habentes, & indifferetè velut aduenas quosdam legitimis naturales superinducentes.

De secundo legitimationis modo per instrumenta dotalia.

Cap. VIII.

Reliqui igitur sunt modi, qui à nobis inuenti sunt, quos percurremus, legitimum ius præbentes eis qui erant primitus naturales: circa quorum successione non laborauimus. semel enim eos efficientes legitimos, damus habere etiam successiones illas quas habent ij qui ab initio legitimi sunt. Si quis igitur dotalia scripserit ad liberam in principio, siue ad liberam mulierem, cui omnino licet copulari in concubina schemate sibi, aut legitimorum filiorum iam pater existens, aut etiam filiorum naturalium pater, legitimas esse nuptias, & filios vel præcedentes, vel conceptos, legitimos ei esse sancimus. & licet postea non nascantur filij ei aut etiam nati moriantur, nihilominus prior soboles legitima consistit. Affectus enim circa filios ita ei procedens, qui eum etiam ad dotalem prouocauit instrumentum, ipse dedit secundis filijs occasionem, qui postea nati sunt, legitimi iuris. Quapropter absurdum erat, benignam occasionem quam posteris sibi filij inuenerunt ex prioribus sumentes, eam non etiam prioribus legitimum ius simul & sine calu-

Quomodo liberi naturales succedant legitimo parenti. Naturalis filius a parente Curiali scriptus hæres, tacitè intelligitur oblatas Curie, & ita legitimatus. Supplementum legitima datur legitimo.

oblatione.

quarū vna Zenonis l. 5. Cod. de naturalib. lib. alia Anastasij l. 6. d. 11. alia Iustini l. 7. d. 11. f. d. l. 7.

Iustin. d. l. 7. S. Intra. hic num. 317. & ita adoptio non est modus legitimandi liberos.

l. 5. Cod. de naturalib. li. Nouell. 117. c. 2. S. Sile. Instit. de nupt. l. 10. C. de naturalib. li. l. 11. Cod. de naturalib. li.

^a Conceptus ante dotalia instrumeta, natus post eadem, sit legitimus, adde l. §. 2. l. 15. ff. de partu.
^b Tempus quod nascen- ti vtilius est, semper confi- derari oportet: siue sit conceptionis tempus, siue sit partus.
^c *Julian. hic Constitut. 82. numero 319.*
^d nota quem admodum li- beri natura- les, non exi- stentibus a- lijs liberis le- gitimis, legi- simari pos- sint à patre rescripto principis.
^e non sine peccato vxore habet, qui eam duxit, quã leges duce ve- rant. §. l. 7. C. de incestus.
^f Sacerdos dotalium in- strumentorũ confectio- ne liberos non potest legiti- mare.
^g & ita abro- gatur lex l. C. de natura. li. abrogatur quoque lex Julia de Se- natorum & libertinarũ nuptijs.
^h ipsa gene- ratione.
ⁱ sensus est, quemadmo- dum bello, contra ius naturale, ser- uitus orta est: ita ex con- cupiscentia deprauata naturales tã- tum liberi procreati sunt
^j v. tunc que eam non du- cat in vxore.
^k Vt cunq; te- stamento pa- tris, liberi sic- ri possint le- gitimi: eius- dem tamen legitimatio à principe confirmãda est, adde *Ins- tit. 320.*

omnia circa patrum dare successiones. Palam enim est, quia iuniores filij ex lege facti sunt sui, hoc initium dotalibus præbentibus. Quapropter vnum amborum fecimus ordinem, & de cætero calumnias plurimis abstulimus constitutionibus: illud dicentes, vt vel si non habuerit filios postea pater, dotalia tamen exposuerit instrumenta: etiam sic nihilominus suos habeat filios. Vt enim nasceretur ei filij alij, casus quidem fortè potestatem & licentiam habuit: sicut etiam natos offerre: affectionis verò probationem quæ in prioribus fuit natis, hoc est ante dotalia instrumenta, præbentem legitimum ius, nihil tale fuit quod auferre omnino potuerit. ¶ Insuper etiam ex rationalibus hoc adiectum est causis, quod si ante dotalia conceptus quidem est filius, natus autem post dotalia: auxiliator sui sit: qui etiam ex prioribus constitutio- nibus hoc facere potuit, & quadam à nobis inuenta est ratio regularis optimè narrans de ordine nascendum. Cum enim dubitaretur vtrum oporteat conceptus, an partus respici tempus, sancimus vt non tempus concep- tus, sed partus inspiciatur, propter filiorum vtilitatem. Si verò contigerit tales aliquas excogitari circumstan- tias casuum, in quibus est vtilius conceptionis tempus quam partus: tempus illud valere magis præcipimus quod vtilius sit nascendi.

De tertio modo legitimatiõis per prin- cipis rescriptum.

Cap. IX.

Illud tamen à nobis sancitum est, vt si quis voluerit legi- 30 gitimam suam facere sobolem, & non habuerit vxorem talium filiorum matrem, aut filios quidem valde dili- gat, mulier autem non sine peccato sit apud eum, neque digna sit quolibet legitimo nomine: & propterea aut moriente muliere, aut legitimo iure non digna in matri- monio putanda, aut causa à filijs maligne tractata, aut ex studio muliere celata, aut à filijs, aut forte aliter ei diui- tijs accedentibus, ne iure legitimorum vsus pater & fru- ctum defuncta matre tanquam sub potestate filijs consti- tutis habeat. Si quis ergo filios legitimos non habens, 40 sed tantummodo naturales, ipsos quidem legitimos facere voluerit, mulierem verò in promptu non habeat om- nino, aut habeat quidem, non tamen sine peccato, aut si nõ appareat, aut aliter dotalium instrumentorum non habeat facultatem: (quid enim si ad sacerdotium alter eorum ascendat?) damus ei fiduciam (hoc quod dudum gessimus) ad legitimum ius filios educere natu- rales, legitimis, sicuti prædiximus, non existentibus, per 50 quandam huiusmodi viam. Sicut enim sunt modi qui ser- uos ad libertatem simul & ad ingenuitatem deducunt, & natura restitunt: ita si pater non habuerit legitimam prolem, & voluerit eos restituere natura: & antiquæ inge- nuitati, siue ex ingenua nascantur ei, siue ex liberta, & le- gitimos de cætero & sub potestate habere: hoc agat per nostrum rescriptum. non enim fuit in principio quando natura hominibus sanciebat sola, antequam scripta pro- cederent leges, quadam differentia naturalis atque legi- timi: sed primis parentibus primi filij (sicut presentem in- choantes diximus legem) etiam ipso processu nati, legi- 60 timi fiebant. & sicut in liberis natura quidem fecit libe- ros omnes, bella verò seruitutem adinuenerunt: sic etiã hinc nobis natura legitimam protulit soboles: ad concupiscentiã vero facta conuersio, naturale ius eis inseruit. Quapropter similibus passionibus exortis conuenit cu- ram ex æqualibus inueniri, aliam quidem à prioribus no- stris, aliam verò à nobis. ¶ Sit igitur licentia patri in prædictis casibus matrem in priore schemate relin- quenti, imperio preces offerre, hoc declarantes, quia vult naturales suos filios restituere natura: & antiquæ inge- nuitati, & iuri legitimo: vt sub potestate eius consistant, nihil à legitimis filijs differentes. quo facto, ex hoc filios frui huiusmodi adiutorio, vnã namque hoc modo omnes huiusmodi natura: digressiones & opiniones in his qui le- gitimos non habent filios, curamus: sic breui solatio tan- tum impetum natura: corrigentes.

Cap. X.

Si verò is qui solummodo naturalium filiorum est pa- 80 ter, per quosdam fortuitos casus non valuerit hoc agere, moriens autem sub quodam prædictorum ca- suum scripserit testamentum, volens sibi legitimos esse filios successores: & in hoc damus ei licentiam & fiduciam, supplicantiibus tamen etiam sic filijs post mor-

tem patris, & hoc dicentibus, & ostendentibus patris te- stamentum, & hæredibus existentibus secundum legem: hoc quoque donum habeant patris & principis, id est di- cere, natura: simul & legis.

Cap. XI.

Generaliter autem in omnibus qui per prædictos mo- 10 dos deducuntur ad legitimum ius, tunc hoc volu- mus obtinere, dum & filij hoc ratum habuerint. sumitur.
 Nam si soluere ius patrie potestatis inuitis filijs non 15 permittitur est patribus, multo magis sub potestatem re- digere inuitum filium & nolentem, siue per oblationem ad curiam, siue per instrumentorum celebrationem, siue ius. Inuitus per aliam quamlibet machinationem, tanquam sortem nemo eman- metuentem paternam, iustum non est: neque imperij & legislatoris ponimus proprium. ¶ Si verò pluri- 20 to igitur mi- mis existentibus filijs, alij quidem eligant, alij respuant: nus quis in- hi qui volunt legitimi fieri, fiant, alijs in iure naturali ma- uitis in pote- nentibus. & hoc dicimus, nullum priorum legitimorum statem redi- perimentes modum, sed hunc adijcientes alijs, in quibus getur. l. vlt. ff. illos accipere non licet. omnino enim legitimis existen- 25 tibus, deinde naturalibus prouenientibus, nequaquam sunt sui: ius legitimorum eis adijcitur, nisi omnino aut per curiam aut per nostras constitutiones, quæ dotalium instrumen- 30 torum introduxerunt modum. ¶ Adoptionis au- cui plus li- tem modum, qui fuit olim à quibusdam ante nos impe- cet, eidẽ mi- ratoribus super naturalibus putatus nõ improbus, inuen- nientes: secundum paternæ constitutionis virtutem sum est: cui & nos (sicuti dictum est) excludimus: quoniam castita- 35 tem non perfecte considerauit. Et non erit decens, vt quæ bene exclusa sunt, in rempublicam rursus introducantur. Quapropter his à nobis sancitis atque manifestatis 40 quæ conueniat modo ad ciuitatem Romanam legitimo- rumque ius transire: nihil de successione super talibus est dicendum. Nam sicut in cæteris ab initio legitimis, o- portet etiam in his fieri successiones.

De successione omnium naturalium filiorum.

Cap. XII.

Discretis igitur & ijs qui facti sunt legitimi, & ijs qui 40 manserunt naturales: ordinandum est iam etiam de successione eorum. Valenti si quidem & Valen- tiniano & Gratiano diuæ memoriæ primis placuit hu- manum aliquid agere circa naturales. Et si quidem sit natu- ralium patri legitima soboles, vnã vnica eos dignos esse fecerunt, & hac cum sua matre non donari, neque ex 50 vltima dari voluntate vltimus aliquid permittentes: si ve- ro filij quidem non sint naturales, concubinæ verò so- lummodo ijs qui non habeant vtrique coniugem (hoc et- enim tantum concubinam habentibus est conscri- ptum) median vniciam solam donantes. Si vero filiorum legitimorum non sint parentes, & neque patrem neque matrem habeant, vsque ad tres vnicias relinquere eis aut donare permitti sunt & hoc cum matre: & si quolibet mo- do acceperint aliquid, in hoc reputari solummodo: quod 60 autem plus est, ad eos qui vocantur ex lege venire: hoc quod Theodosij senioris filij licet non perfecte sancie- runt. ¶ Nos igitur & si prius humana vlti lege, pro- 65 tribus vnicijs, sex vnicias eis, filijs legitimis non extanti- bus, per patrum magnificentiam dedimus: sed tamen ex data est. nec ijs quæ subinde proueniunt causis perfectius simul ele- mirum, cum menti vnique considerantes, presentem ponimus legem. omnia pri- Plurima vtrique sunt & prius commissa, & nostris tempo- 70 ribus delinquantur: & ideo ab impietate homines libe- ramus. Quidam enim non habentes licentiam quan- de quæ dicã- tum volunt suis naturalibus filijs relinquendi, eligunt, ad Nouell. 7 quasi viros, & scribunt hæredes, quatenus resti- 75 Extantibus

legitimis, parens naturales legitimize non potest, nisi vel contracto matrimonio cum eorum matre vel eos curiæ offerendo. *vide Ins- tit. 321. numero 321. cap. 7. §. eodem.* ab Anastasio l. 6. *Codic. de naturalibus liberis.* id est, inuitati constitutione la- ta à Iustino patre, quæ vetabat legitimari filios adoptione. l. 7. *Codic. de naturalibus liberis.* id est, Iustini. ¶ & ita abrogatur di- cta lex 6. confirmatur verò dicta lex 7. Tentari tamen possit, adoptio- nem reduci per Nouellam 117. *cap. 2.* Nam si sola nominatione filius naturalis suus sit, & adoptione multo magis: sit enim maiori cum solemnitate. quin & alias tantum præstat nominatio quantum adoptio, §. *ultimo Insitut. de adopt.* & adoptione quis nominatur filius. Bene exclusa, non sunt rursus admittenda. a authori- bus legis. *Codic. Theodos. de naturalibus liberis.* o dicta lege pri- ma. p vniciam scilicet §. 5. j. *eodem.* q in fraudem legis. r le- gati & institutionis capaces.

^a i. testam en- to patris.
^b & confir- matione im- peratoris. & ita legis no- men hic pro- imperatore sumitur.
^c Nota argu- mentũ à mi- digne ad ma- ad curiam, siue per instrumentorum celebrationem, siue ius.
^d Inuitus per aliam quamlibet machinationem, tanquam sortem nemo eman- cipatur, mul- to igitur mi- nus quis in- uitis in pote- stentibus.
^e & hoc dicimus, nullum priorum legitimorum statem redi- perimentes modum, sed hunc adijcientes alijs, in quibus getur. l. vlt. ff. illos accipere non licet. omnino enim legitimis existen- tibus, deinde naturalibus prouenientibus, nequaquam sunt sui: ius legitimorum eis adijcitur, nisi omnino aut per curiam aut per nostras constitutiones, quæ dotalium instrumen- torum introduxerunt modum.
^f Adoptionis au- cui plus li- tem modum, qui fuit olim à quibusdam ante nos impe- cet, eidẽ mi- ratoribus super naturalibus putatus nõ improbus, inuen- nientes: secundum paternæ constitutionis virtutem sum est: cui & nos (sicuti dictum est) excludimus: quoniam castita- tem non perfecte considerauit. Et non erit decens, vt quæ bene exclusa sunt, in rempublicam rursus introducantur. Quapropter his à nobis sancitis atque manifestatis quæ conueniat modo ad ciuitatem Romanam legitimo- rumque ius transire: nihil de successione super talibus est dicendum. Nam sicut in cæteris ab initio legitimis, o- portet etiam in his fieri successiones.
^g De successione omnium naturalium filiorum.
^h Cap. XII.
ⁱ Discretis igitur & ijs qui facti sunt legitimi, & ijs qui manserunt naturales: ordinandum est iam etiam de successione eorum. Valenti si quidem & Valen- tiniano & Gratiano diuæ memoriæ primis placuit hu- manum aliquid agere circa naturales. Et si quidem sit natu- ralium patri legitima soboles, vnã vnica eos dignos esse fecerunt, & hac cum sua matre non donari, neque ex vltima dari voluntate vltimus aliquid permittentes: si ve- ro filij quidem non sint naturales, concubinæ verò so- lummodo ijs qui non habeant vtrique coniugem (hoc et- enim tantum concubinam habentibus est conscri- ptum) median vniciam solam donantes. Si vero filiorum legitimorum non sint parentes, & neque patrem neque matrem habeant, vsque ad tres vnicias relinquere eis aut donare permitti sunt & hoc cum matre: & si quolibet mo- do acceperint aliquid, in hoc reputari solummodo: quod autem plus est, ad eos qui vocantur ex lege venire: hoc quod Theodosij senioris filij licet non perfecte sancie- runt. ¶ Nos igitur & si prius humana vlti lege, pro- tribus vnicijs, sex vnicias eis, filijs legitimis non extanti- bus, per patrum magnificentiam dedimus: sed tamen ex data est. nec ijs quæ subinde proueniunt causis perfectius simul ele- mirum, cum menti vnique considerantes, presentem ponimus legem. omnia pri- Plurima vtrique sunt & prius commissa, & nostris tempo- ribus delinquantur: & ideo ab impietate homines libe- ramus. Quidam enim non habentes licentiam quan- de quæ dicã- tum volunt suis naturalibus filijs relinquendi, eligunt, ad Nouell. 7 quasi viros, & scribunt hæredes, quatenus resti- Extantibus

Cap. XIII.

IN quibus autem casibus naturales filios vocauimus ad successiōem, in ijs quoque & ipsi decentem naturalibus patribus deuotionem seruent: eademque mensura sicut parentes prospiciunt naturalibus filiis secundum nostram legem, & ipsi parentibus compensent siue in successiōibus, siue in alimentis, sicut superius fanciuimus.

Cap. XIII.

QVONIAM verò & dudum in quibusdam constitutiōibus dictum est oportere, in quibus patres donant filijs, aut relinquunt, in his etiam curatores eis trem alere præbere, confirmandos tamen: hoc ratum esse etiam nunc ponimus, dantes & matri (secundum quod iam de his dispositum est) & naturalium tutelam agere filiorum, omnia agenti quæcunque in legitimis definita sint, filijs.

Vt filij ex damnato coitu nati, nec alimentata à parentibus consequantur.

Cap. XV.

VLTIMA si quidem nos pars legis expectat, ut ipsa competentem suscipiat ordinem, & enumeremus qui neque ipso naturalium nomine digni sunt. Primum quidem omnis qui ex complexibus (non enim hoc vocamus nuptias) aut nefariis, aut incestis, aut damnatis processerit, iste neque naturalis nominatur, neque alendus est à parentibus, neque habebit quoddam ad præsen-

quid dicamus de obliqua nothorum successiōe. Nothi sunt vel incestuosi, vel spurij, patre sc. incerto, vel naturales: & ij aut legitimi aut non legitimi. Incestuosi dicuntur, qui nascuntur ex Titio, & muliere Sempronium maritum habente c. 12. §. 5. §. 3. eod. Non. 134. c. 12. vel qui suscipiuntur ex Meua & Titio uxorem Sciam, vel plures concubinas habente d. c. 12. in princip. §. 5. Item qui ex nefariis & incestis nuptiis nascuntur & hic. Huiusmodi liberis nulla pars successiōis ab intestato deferatur & hic. iure tamen canonico alendi sunt c. 4. de eo qui duxit uxorem quam pollut per adulterium. Spurijs seu vulgo quæsitis datur querela aduersus inofficiosum matris testamentum l. 29. §. 1. ff. de inoff. multo magis legitima eis expressè relinqui testamento potest. Naturales legitimi (legitimantur autem multis modis, puta oblatione Curie c. 2. §. 5. eod. matrimonio contracto cum eorum matre c. 8. §. 3. eod. aut, eo eon contracto, p. incipis rescripto c. 9. §. 3. eod. Si à patre filij sunt nominati in aliquo solemnni instrumento Nonel. 137. c. 2. potest etiam & hoc defendi, si adoptati ab eodem c. 11. in fine §. 3. eod.) à legitimis non differunt c. 3. §. 9. in fine §. 3. eod. idè quæ à parente vel inter viuos, vel testamento donari eis potest integra quidem hæreditas, si nulli extant legitimi c. 12. §. 3. §. 3. eod. aut ijs extantibus non amplius quam qui legitimus constitutus minimam habuerit portionem d. c. 3. §. 3. eod. Iulian. const. 83. nu. 313. Ab intestato verò legitimi per matrimonium (de legitimis per adoptionem alibi dicà: de his autem qui legitimantur per oblationem curie hoc tenendum est, eos patri tantum legitimos c. 4. §. 3. eod. quin & talem legitimationem ab usu recessisse, Michael Grassius lib. sent. §. successio quæst. 19. nu. 19. De legitimo per rescriptum principis aut eius beneficio qui potestatem legitimiandi habet, interpretes nolunt eum admitti ad feuda, nisi & ad ea expressim sit legitimatus, Grass. d. l. nu. 15.) cum legitimis concurrunt: sunt enim sui hæredes, usque deficientibus soli succedunt. Nam ita patri succedunt, quemadmodum & nuptijs legitimis procreati patrib. suis succedere. Iul. hic nu. 322. §. 2. Inst. de hered. ab intest. at. idè quæ præteriti rumpunt testamentum l. 8. ff. de iniusto. §. 1. Inst. quib. mod. testam. in iuste exhæredatis, querela inofficiosa competit §. 2. Inst. de inoff. institutis in minori parte, actio ad supplementum ex lege 30. C. de inoff. competit arg. d. §. 2. ibi. si nullo alio iure. Et hæc ita vera sunt, ut masculi legitimi per matrimonium, præcedant sorores ex legitimis nuptiis procreatas in feudis, Grass. ex communi d. l. nu. 6. 7. (etiam si inuestitura facta sit pro filijs Titij eiusque liberis legitimè natis ibi d. nu. 7.) & excludant, iure primogenitura, secundo genitum fratrem legitimis nuptijs natum, Grass. ibid. nu. 8. idq; defendi potest lege 10. in f. C. de naturalibus lib. at non eum qui ex legitimo matrimonio ante natus fuerit, quantumuis à tate inferiorum (potuit enim Titio nasci ex Meua concubinarum tempore Sempronius. Eidem Titio paulò post nasci ex legitimo Caiæ matrimonio Caius. Idem Titius potuit mortua uxore Meua quondam concubina ducere) & meritò, ius enim quodammodo videtur quæsitum priori. Naturales verò non legitimi, legitimis existentibus. testamento patris vna plus vnciam sua matre partienda non possunt accipere c. 12. in princip. §. 1. §. 2. non extantibus. in infinitum d. c. 12. §. 3. non ut olim tres vncias tantum d. c. 12. in princip. seruata tamen ascendenti. (si qui fuerint) legitima d. §. 12. §. 3. Quid ab intestato: à legitimis liberis (si qui fuerint) alendi sunt

hinc sumpta est authentica, Non solum, Cod. de naturalibus liberis.

Parentibus permitti vnciam naturalibus liberis non legitimis & eorum matri, etiam existentibus legitimis liberis, vel inter viuos, vel testamento donare: soli concubinae, femiunciam. non existentibus liberis legitimis, parentem posse eos in assem institueri, nisi & ipse moriens parentes reliquerit, quibus legitima seruare debet. Concubinam cum dicimus, intellige non quamuis mulierem, sed eam tantum quæ consueuerit ei qui uxorem tunc non habuit. hinc sumpta est authentica licet, Codice de naturalibus liber. Nouell. 1. id est, veniant cognati legitimi quod fit, quoties agitur de successione liberis. i. filius. Naturales nunquam legitimi à patre, vna cum sua matre patri ab intestato, nullis relictiis legitimis liberis, succedunt in duabus vncijs. Plures concubinas Romanis habere non licuit, Nouell. 18.

c. 5. de quo scripsi ad legem 7. Cod. de Indois. dicta l. 7. aliud de iure feudali. m. d. p. l. 2. etas nai vore l. 2. etas, subtilitatis & pietatis. Naturalibus liberis debentur alimenta ab intestato: suntque eis præstada à legitimis.

rales parentibus vicisitudinem debet & in alimentis, & in successiōibus, sicut superius fanciuimus. aliud lege Solonis, quæ non vult spurium cogi patrem alere. l. 1. §. 1. Cod. de confirmando tutore. Mater naturalis filiorum tutelam gere re potest, leg. Sit. Co. quado mulier tut. hinc sumpta est authentica, Ex com-

plexu, C. de in nupt. & pars authentica, licet, C. de naturalibus. sed iam tempus est ut ali-

boni viri ar- rem legem participium. Vnde et si certa à Constantino
bitratudic. c. pia memoria in constitutione ad Gregorium scripta,
12. §. 6. Idem quaedam de talibus dicta sunt filijs: hæc non recipimus:
dicendum, si quoniam & non vtendo perempta est. Phœnicarchorum
qui ascendē- enim, & Syriarchorum, & magistratum, & insignium
tes, vel si qua meminit, & clarissimorum: & neque naturales esse vult
vxor hæres ex his procedentes: amouens eis etiam imperialis muni-
defuncto sue ficientiæ mansuetudinem. Quam videlicet constitutionē
rit d. c. 12. §. 4. omnino perimimus. ¶ 1. Hæc à nobis sancita sint, &
in princ. At si nulla penitus ignorantia nostrarum erit legum, nec
defuncto ad- qui sunt legitimi, qui verò naturales, nec quomodo eis
gnat, vel co- legitima iura dantur: aut quomodo etiam naturales per-
gnatus ali- manentes promerentur humanitatem: & quomodo etiā
quis succe- ipsi competenter honorati sunt, ab eorum qui neque na-
dat, vel ma- turales dici digni sunt, communionem segregati.
numissor, vel
fiscus, natura
les liberi cū
sua matre du
as vncias ex
bonis defun- lam atque naturæ supplementum per hanc legem decre-
cti patris per ta sunt, tua sublimitas faciat omnibus manifesta, progrā-
consp. 82. nu. matibus propositis, per quæ omnibus lex erit aperta, co-
222. Dux igi- gnoscantibus quomodo in talibus conuerferentur, & no-
tur vncie lut CP. Imper. Domi. Iustina. PP. Aug. anno 13. Appione V.
corum legiti C. Conf.

EPILOGVS.

Quæ igitur placuerunt nobis, & ad hominum mede
lam atque naturæ supplementum per hanc legem decre-
ta sunt, tua sublimitas faciat omnibus manifesta, progrā-
matibus propositis, per quæ omnibus lex erit aperta, co-
gnoscantibus quomodo in talibus conuerferentur, & no-
stram considerantibus prouidentiam, qui omni alij occu-
pationi, eorum præponimus vtilitatem. Dat. Kal. Septem.
CP. Imper. Domi. Iustina. PP. Aug. anno 13. Appione V.
C. Conf.

DE TESTIBVS.

Tit. II.

NOVELL. CONSTITVTIO nonagesima.

Imperator Iustinianus August. Ioanni glorio-
sissimi. prætoriorum Orientis præte-
cto, iterū exconsuli ordina-
rio, & patricio.

PRAEFATIO.

Estium, propter probationes, vtilitas ad in-
uenta quidem dudum est, ne quid lateat faci-
li actorum: at calliditate plurima hominum
aduente animis, periclitatur migrare in
contrarium ordo causæ. Non enim vt patefiant quæ ge-
sta sunt, testantur plurimi: sed quatenus adhuc amplius
occultentur. nam alia quidem scientes, alia verò pronun-
ciantes, aut quæ non sunt, dicentes: hoc ipso contentur,
quia ea quæ verè sciunt, neque volunt patefieri, neque se-
cundum ea proferri iudicia: sed quæ nunquam facta sunt,
hæc & pronunciant, & ad iudicium deduci querunt. Om-
nino itaque perimere testimonia vsui rerum in cautum
est, plurimis existentibus quæ non aliter patefiant, nisi
testibus pronunciantibus. Licere autem omnibus etiam
valde vilissimis testimonium perhibere, & ante nos pro-
hibuerunt legislatores, sc. multas exceptiones facien-
tes, & plurimos excludentes etiam ipso testimonio nomine,
vel schemate. Quia verò neque post has prohibitiones
adhuc purum est testimonium opus: existimauimus oportere
& nos adijcere aliquid causæ subtilitati, & falsa testimo-
nia quantum est possibile minorare. Tale enim quiddam
etiam nunc apud clarissimum Bithyniæ prouinciæ iudi-
cem gestum inuenimus in testamento, ostensa testimonio fal-
sitate pessima aperte conuictorum, & nouissimè confes-
sorum, quia cum testamentum fieret, & fuisset defuncta
testatrix, testimonium quidam tenentes iam mortuæ manū,
ita per chartam virgam factam & ex latere ductam
§. 1. vitæ, id est
morum l. 2. ff. eod. vt sunt infames l. 1. ff. de his qui notant. infra. Berberius
in defensorio iuris cap. 9. nu. 34. popinarum & ganeorum mancipia
etiam intelligit, eosque qui vilia officia administrant cap. 1. vers. Et non
quosdam ff. eodem. l. 8. Cod. eodem. eorum scilicet qui non possunt
testes esse: & ita, ferre testimonium possunt, qui nominati non prohibentur.
vt quia parens, vel filius, domesticus vel (ita coniunctæ perso-
næ) impubes, infans, furiosus, vt quia infames sunt, aut vili officio.
m. 8. τὸ κατὰ τὸ γέρον τὴν τε εὐδειαν τὴν τε πλερίαν εἰλησσαν, & c.
Scrimy. id est. & tam in transuersum quam recta linea ducta effecisse,
vt defunctus venerandæ signum crucis adscripsisse videretur Hal. Moris
fuit apud Constantinopolitanos crucis signum præfigere instrumen-
tis, Non. 73. c. 8. Non. 83. c. 8. l. 2. c. 2. Ex quo etiam constat, testi licuisse
manum ducere contrahentis literarum imperici ad pingendum crucis

traxerunt, & signum venerabile crucis videri scripsisse de-
functam præparauerunt. Nos igitur ad hoc respicientes,
alia quidem de modo testium, alia verò de eorum statu
existimauimus oportere decernere. Quæ itaque dicta
sunt ab antiquis legislatoribus in prohibitione horum,
quos suspenderunt testimonium perhibere, rata omnia
ponimus.

Vt testes non nisi illa sæ existimationis
recipiantur.

Cap. I.

Ancimus autem, & præcipue in hac maxima & felici-
sissima ciuitate, vbi plurima consistit (Deo fauente
sermo) multorum bonorumque copia virorum, bonæ
opinionis esse oportere testes, & aut earentes huiusmo-
di derogatione per dignitatis aut militiæ, aut diuitiarum,
aut officij causam: aut si non tales consistant, ex
vtroque tamen quia fide digni sunt, testimonium perhibere.
Et non quosdam artifices ignobiles, neque vilissimi-
mos, neque nimis obscuros ad testimonium procedere,
sed vt si qua de eis dubitatio fuerit, possit facile demon-
strari testimonium vita, quia inculpabilis atque moderata est.
¶ Si verò ignoti quidam fuerint vndiq; & aliquid appa-
ruerint circa testimonij veritatem corrumpere festinan-
tes: posse eos etiā verberibus subiicere. Et iudices, si qui
dem administratores fuerint, hoc ipsi agant. Si verò alij
præter eos sunt, qui administrationes habent, ipsi quide-
assumant apparitorem magnificentissimi prætoris ple-
bis, in prouincia verò locorum defensorum: & per eos in-
ferant eis verberum experimentum: quatenus propter hoc
nihil celent veritatis, aut etiam capiantur per hanc viam
pecunijs testimonium perhibere, aut aliter circa hoc ma-
liguantes.

Vt instrumentis debita pecunia testes
rogati non fortuiti adhi-
beantur.

Cap. II.

ET licet dudum nullam in debitis ex scripto factis
non scriptarum solutionum probationem per testes
suscipi sanciuimus, nisi secundum obseruationem ibi
dictam, quam se. valere præcipimus: & tamen etiam nunc
hoc reuocamus. Si enim scriptum sit debitum, & non scri-
pta proferatur solutionis à litigantibus, per testes probatio:
tunc susceptibilem eam apud iudices esse, dum ad hoc
mo licet pauper fidelis esse potest §. 12. Inst. de suspens. l. 17. §. 4. ff. de ado-
ptionib. quod etiam in criminalibus locum habere puto, nisi nimia sit
paupertas, & malus sit animus: & ita accipio l. 3. ff. eod. ἐπιτηδεύσεως.
Puto etiam id innui, Amicum amico l. 5. C. eod. liberos, parentibus l. 6. d.
ut. vxores maritis, liberos patronis l. 12. d. titul. clientes, seruos l. 8. d. d.
titul. domesticos l. 3. d. titul. dominis: agnatos seu proximos, agnatis: so-
cium socio l. Harmen. 6. cap. ἐπεὶ κεκολλημένον τὴν ψαίαν. & c. contra, testes
idoneos non esse. Contra, vxor in virum, serui in dominum, filij, in pa-
trē, & c. contra, testes esse possunt in causa maiestatis, Harmenop. 6. cap.
ἐπεὶ τῶν κεκολλημένων. & ἐπιδηρίως μὴδε χαμερπαίης sedentarios, aut
humi repentis Hal. carrucarios intelligi opinor, & stercoreatores la-
trinarum l. 15. §. 1. ff. de susfruct. est enim eorum artificum tale vt circa
humum versentur: adde Berberium dicto loco. Testem enim commenda-
re debet artis laudabilis titulus, Inst. hic num. 326. ἀσήμερος. ἢ ἀγροσός.
puto intelligi eos, non qui sunt ignoti actori vel reo: sed vel vilissimos,
de quibus. vel omnibus bonis ignotos, vel eos de quorum honestate &
vita nulli testes possunt deponere, Inst. hic. alias vel in itinere si quid
nobis præter spem accidat, Annon inuidia erit ignotis, id est, nondum
nobis notis testibus vt non posse: Et tamen verum est quod dicitur, tes-
stem notum esse iudici & parti, id est, & actori & reo. Non est ignotus,
cuius persona, nomen, domicilium, vrbs, ætas, mores, officium, aut ar-
tificum, sciri potest. Quid, testis potestne audiri si dixerit se nomen rei
ignorare, se tamen reum exhiberi petere vt agnoscat: posse volunt, idq;
officio iudicis, l. 3. §. 7. ff. ad exhibend. l. 3. in fine ff. de publican. l. 2. Cod. ad
exhibend. Nam & ignotus, hæres institui potest l. 11. C. de heredib. insti-
tuendis. & ignotus tutor dari potest §. 10. Inst. de excusat. id est, Testes
qui vel odio, vel inimicitia, vel precibus, vel pecunia, vel gratia depo-
nunt, sunt suspecti & merito reiiciendi. Obscuriorum & obscurarum
personarum testimonijs non creditur sine tormentis l. 21. §. 2. ff. eod. l. 13.
C. eod. Cur ita: possunt enim minimo metu questionis iniecto corru-
ptelam fateri, quo non proposito, securi in honestarum personarum ca-
pita grassarentur. m. ἀρχοντες, i. magistratus, hinc sumpta est aucten-
tica, Rogari C. de testib. l. 18. C. de testib.

Christi
gnum.
l. 3. ff. eo. cui
derogatur
multis mo-
dis, de quib.
j. eod.
b καὶ ἀπει-
τος τὴν το-
αὐτὸν διαβε-
λῆς.

Nimia di-
gnitas, nimis
diuitia, nimis
um officium,
seu nimia cō-
iunctio testi-
bus fidem de-
rogat.
Puto id in-
nui, ducem
pro mili &
e contra, tes-
tē facile nō
admitti.
Puto id his
verbis innui,
Creditorem
non facile ad-
mitti pro suo
debitore & c.
contra. Alio-
quin, si id re-
feramus ad
diuites sim-
pliciter, nihil
prohibebit
quo minus
diues aduer-
sus pauperē
aut pro pau-
pere, & c. con-
tra, testis esse
possit. De lo-
cuplete vide
Rolandum à
Valle l. cons. 16. nu. 28. Ho-
pitionib. quod etiam in criminalibus locum habere puto, nisi nimia sit
paupertas, & malus sit animus: & ita accipio l. 3. ff. eod. ἐπιτηδεύσεως.
Puto etiam id innui, Amicum amico l. 5. C. eod. liberos, parentibus l. 6. d.
ut. vxores maritis, liberos patronis l. 12. d. titul. clientes, seruos l. 8. d. d.
titul. domesticos l. 3. d. titul. dominis: agnatos seu proximos, agnatis: so-
cium socio l. Harmen. 6. cap. ἐπεὶ κεκολλημένον τὴν ψαίαν. & c. contra, testes
idoneos non esse. Contra, vxor in virum, serui in dominum, filij, in pa-
trē, & c. contra, testes esse possunt in causa maiestatis, Harmenop. 6. cap.
ἐπεὶ τῶν κεκολλημένων. & ἐπιδηρίως μὴδε χαμερπαίης sedentarios, aut
humi repentis Hal. carrucarios intelligi opinor, & stercoreatores la-
trinarum l. 15. §. 1. ff. de susfruct. est enim eorum artificum tale vt circa
humum versentur: adde Berberium dicto loco. Testem enim commenda-
re debet artis laudabilis titulus, Inst. hic num. 326. ἀσήμερος. ἢ ἀγροσός.
puto intelligi eos, non qui sunt ignoti actori vel reo: sed vel vilissimos,
de quibus. vel omnibus bonis ignotos, vel eos de quorum honestate &
vita nulli testes possunt deponere, Inst. hic. alias vel in itinere si quid
nobis præter spem accidat, Annon inuidia erit ignotis, id est, nondum
nobis notis testibus vt non posse: Et tamen verum est quod dicitur, tes-
stem notum esse iudici & parti, id est, & actori & reo. Non est ignotus,
cuius persona, nomen, domicilium, vrbs, ætas, mores, officium, aut ar-
tificum, sciri potest. Quid, testis potestne audiri si dixerit se nomen rei
ignorare, se tamen reum exhiberi petere vt agnoscat: posse volunt, idq;
officio iudicis, l. 3. §. 7. ff. ad exhibend. l. 3. in fine ff. de publican. l. 2. Cod. ad
exhibend. Nam & ignotus, hæres institui potest l. 11. C. de heredib. insti-
tuendis. & ignotus tutor dari potest §. 10. Inst. de excusat. id est, Testes
qui vel odio, vel inimicitia, vel precibus, vel pecunia, vel gratia depo-
nunt, sunt suspecti & merito reiiciendi. Obscuriorum & obscurarum
personarum testimonijs non creditur sine tormentis l. 21. §. 2. ff. eod. l. 13.
C. eod. Cur ita: possunt enim minimo metu questionis iniecto corru-
ptelam fateri, quo non proposito, securi in honestarum personarum ca-
pita grassarentur. m. ἀρχοντες, i. magistratus, hinc sumpta est aucten-
tica, Rogari C. de testib. l. 18. C. de testib.

ipsuz

ἡ παραλαμ ipsum assumantur testes, ut pro faciendā solutione aut memoria factae alicui iam solutionis, & confessione eius rogentur. So qui pecunias accepit, testimonium perhibeant viri fide digni constituti: aut etiam causam testimonij fortē faciendā manifestam. Hæc autem inania & ex transitu perhibita testimonia, nulla modis omnibus valere ratione, & huiusmodi quædam fingere testimonia, ut propter aliud quoddam opus adinueniens, audiat aliquos dicentes accepisse ab aliquo aurum, aut debere alicui. Hæc namque aperte nobis suspecta sunt, & nulla digna ratione, dū quando & tale aliquid in iudicando inuenimus, eo quod cum multa pecuniarum dicantur soluta, tabularij duo tantummodo hoc dixerunt audisse se, teste præsentem nullo, & debitum in scriptis constitutum, & fatente scribere ex hoc sciente & valente per proprias literas hæc manifesta facere. quod ex illo odio habentes, occasionem præsentis accepimus legis. Et iterum adductus est aliquis alius similis calumnianti, & præsentibus testibus ad hoc, & coram tabulario deposuit apud semetipsum debita esse. & is quidem qui mercede hoc egit, decepsit, alius autem & c. i. in fortu exactus est debitum, quod ab alio quodam tanquam ab itis verò & ijs eo sc. confessum est, Deo huiusmodi omnino non indulgentur, etiā non rogatus testis auditur: & ita Harmenopol⁹ accipit. *l. ii. ff. de testib.* Idem dicendum est in ijs quæ sic & scribere, aut in iudicio confiteri, & dare rei fidem induri clā solent, biam: neque manere eas veracibus pestiferas concedimus: ut in furtis in neque si tale aliquid factum est, recipimus: sed exigimus quibus. Et ad hoc per testationes demonstrare necesse est eos (hoc quod mestici testes in testamētis) rogatos, & bonæ opinionis constitutos, & *l. 8. §. 6. in fin.* ita cautā suscipere ab eis probationē: & neque attestacionē *Co. de repud.* deinceps, neque testiū habentē præsentia, & depositionē, & In conuentu subscriptionem, tenere. Si verò non huiusmodi constituto- nib. rogati testes sint, quales pridem ediximus, & supplicij sub- esse debent di eos præcipimus. Si verò quidam aperte contraria di- *Harm. ibi.* & cant sibi, aut alterutris testificentur, maximè iudices hoc in testamen- animaduertere: & si veraciora testificentis aduersitates *l. 1. §. 2.* inuenierint, ei jciat quidem eiusmodi testationes: ca au- *ff. qui test. am.* tem quæ à dignioribus fide & plurimis dicta fuerint, & matrimo- niis *30. quæst. 5. c. nostrates.* & diuortijs *l. 9. ff. de diuortijs.* in accipienda ci sta deposita *l. 1. §. 36. ff. de deposi.* & in casu Nouel. *l. 7. c. 15.* In ijs ergo casib. in quibus requiritur specialis testium requisitio, non sufficit simplex te- stium interuentus. Tutissimum ergo erit, si tabellio adscribat rogatos, quamuis in dubio præsumantur rogati *arg. l. 11. ff. eod.* quā ita quoque possit interpretari. *adde Oldendorpium c. 4. de testib. nu. 23.* *ἡ τὸ παρὴ- κωντος Scrimg. l. Harmenop. 6.* per transennam. In solutione pecuniæ, nō admittuntur testimonia eorum qui dicere solent transeuntes se audi- uisse aliquem dicentem pecuniam sibi solutam esse. In criminalibus ali- ud esse potest, nec enim solent rogari testes in huiusmodi causis. Illud singulare est, quod in transitu serui manumitti possunt. *l. 7. ff. de manu- miss. §. mds. d. 1.* Quid si in iudicio creditor confessus est sibi solutam esse pecuniam: utique eius confessio ei nocebit *l. 56. ff. de re iudicata l. 4. Co. de repud. hered.* & in eum audiuntur qui iudicio interfuerunt. licet non rogati. Duo tabularij sine testibus, non sufficiunt ad plenam fidem in- strumento faciendam *Non. 73.* ⁴ sensus est, Titius mercede conductus à Sempronio, apud notarios præsentibus testibus fatetur se Caium (no- men Caij adsumens, quem Sempronius volebat sibi, falso tamen, obli- gare) accepisse mutuo centum à Sempronio: His ita peractis Caius exa- ctus est. *l. 21. §. 2. ff. qui test. am. §. dixi §. c. 2.* ⁵ sensus est, Tabularium præ- sentem non sufficere, nisi testes quoque rogati sint & subscriperint, & ipsa persona principalis si literas sciat. ^h i. quæstione *c. 1. §. eod.* Testis si- bi contrarius non auditur, quin punitur. Contrarius est, qui vacillat *l. 2. ff. eod.* ^k *καὶ εἰ περὶ τὰ κυριώτερα τῶν μαρτυρημένων τὰς ἐναντιό- τητας εὐπόλεν Scrimg.* id est, & si iudex repererit testes contraria dicere in ijs quæ totam causam continent *Iulian. hic. nu. 326. in f.* id est, in his cardo totius litis versatur. ⁱ i. contraria. ^m Quoties testes alij alijs sunt contrarij, creditur plurimis & dignioribus fide *adde l. 3. §. 2. ff. eod.* Quid si pares: adhuc non pereunt testimonia, sed spectanda erit causa de qua his mouetur. quid. n. si agatur de libertate: utiq; parib. testib. contrarijs, pro libertate iudicabitur *l. 24. in f. ff. de manum.* Quid si testes digniores num. vincantur? Quidā volunt duos testes honorabiles præferri centū vilib. contrariū deponentib. ut ita stetur maiori authoritati reiecto mi- nori numero *Hof. Job. Andr. Anton. in c. nostræ 32. de testib.* sed tamen in eo planè non subsistunt: negant. n. digniores duplo numero superatos audiri *arg. c. si quando 9. de elect. in 6. ibi duplo maiore numero.*

confiderent. Si verò astu apparuerint malignantes, & ex hoc incidentes in contrarietatem: neque immunes eos derelinqui, nisi secundum aliquem errorem fortuitum, & non astu contraria dicentes demonstrantur.

Vt cognitis testimoniis quartæ productioni testium locus non sit.

Cap. III.

Quia verò multi sepe testes producunt, & tertio hoc agentes, postea mox ut concluderint, & excepta fue- rint testimonia, tentantes interpellationibus no- cum venia di bis importuni esse, & velle etiam quarto deducere testes: mitti. Astucō sancimus nostros iudices hoc maximè considerare: & si traria pot di- tertio produci iam sint testes: & ab eo qui testes deduxit, cere, q̄ a reo concludente & editum accipiente, iterum petantur te- corrupt⁹ est, stes: hos omnino non adesse: utpote suspicione habita, ne nec perstat p̄ fortè relictiis quidem prioribus, & dudum manifestis accusatore propter eorum testimonia factis, ille non productionem vel è contra- testium, sed de præcedentibus, aut non testificatis addita qua pena: v- mentum, aut eorum depositionibus emendationē deside- tiq; falli *l. 1. §. ret.* Si verò deducens quidem testes, editionem nondum *2. ff. de falsis.* acceperit, neque perlegerit testationes, neque ipse, neque de qua vide *l. aliquis aduocatorum* eius: aduersarius autem eius acce- *1. in f. §. Nou.* perit solus, & fecerit ^f disputationem, non tamen eam de *Leonis 77.* derit ei qui tertio dudum fecit testium productionem: ne ^b hinc sum- que per⁹ dispositionem edoctus sit is qui eos produxerat, pra est autē quæ testimoniis desunt, hæc adijci: tunc dandam esse & tica. At qui se quartam productionem testium ei qui hoc petierit: pri- mel *C. de pro- mitus sacramento dādo ab eo, q̄ neq; subtraxit, neq; per- bat.* cunctatus est testationes, neq; ipse, neq; aliquis aduoca- Post cogni- torum eius, aut omnino pro eo agens: neque per aliquem tas testiu de- dolom aut machinationem vel artem, quartam producti positiones, te onem petit fieri testium: sed propterea quod non valuit itū pductio primitus uti denunciatis testimoniis. & si hoc factum fu- peti non pot. erit: neque iussione pro talibus imperiali egere, sicut pri- vide in hunc dem erat: sed ex hac lege sufficiant eis hæc quæ permilla locū Olded. sunt: & vsque ad quartam testium productionem licenti- *c. 3. de testib.* am esse testium nisi uti, non tamen per longum interval- *nu. 12. in f. §.* lum: ut non ex hoc protrahantur lites: sed oportere omni *dece excepti-* no velocitatem eis imponere, secundum quod iudex exi- *ones sequētes.* stitauerit hoc fieri. ⁱ Illud tamen indubium est, quia ^a nota ratio- & si semel producens testes, aut bis, aut testificationes tra- nem, propter ctauerit, aut aduersario hoc faciente, ipse disputationem quā testis nō p̄t accepterit, & ex hoc didicerit testificata, nō habebit om- p̄t interro- nino licentiam vllam vltius uti testium productione, gari super v- no & eodem facto, plus quam tertio vel quarto. ^e Aduocato sciente testiu depositionē & eam noll: clietes aduo- cari intelli- gantur. ^f lege, dispo- tere litem gestis perlatis: & ab eodem iudicari iudice. sitionē *§. eod.* Multæ autem huiusmodi interpellationes nobis fiunt, *ποιήσατο* volentibus aliquibus, qui in provincijs quidem litigant, *παράγρα* hic verò testes habent, ut teneantur huiusmodi lege: & li- *φ. Scrimg.* centiam esse in provinciam iudicanti dirigere huc ut præ- excepit per- sententur testes, aut testificationes omnino dentur, & ite- scriptiones rum ad eum referri lites. Et si de provincia in provinciam aduersarij sui hæc petantur fieri: sancimus propter probationum abun- *Iul. hic num.* dantiam & hoc valere, & posse etiam a provincia huc ab *327. in f.* eo qui iudex est in provincia, destinari: & ab vno (qui a ^g *ἡ δὲ παρὰ* nobis definitus fuerit) eloquentissimorum iudicum, in- *γραφῶν.*

Vt testes in propria prouincia examinentur.

Cap. V.

Et quoniam scimus dudum factam legem, ut si quis hic litem exerceat, oporteat autem in provin- cia parte aliqua approbari: licentiam habere, iudi- ce hoc decernente, & sufficiens spacium temporis defini- ente, deducere intra provinciam testes, & huc transmit- tere litem gestis perlatis: & ab eodem iudicari iudice. sitionē *§. eod.* Multæ autem huiusmodi interpellationes nobis fiunt, *ποιήσατο* volentibus aliquibus, qui in provincijs quidem litigant, *παράγρα* hic verò testes habent, ut teneantur huiusmodi lege: & li- *φ. Scrimg.* centiam esse in provinciam iudicanti dirigere huc ut præ- excepit per- sententur testes, aut testificationes omnino dentur, & ite- scriptiones rum ad eum referri lites. Et si de provincia in provinciam aduersarij sui hæc petantur fieri: sancimus propter probationum abun- *Iul. hic num.* dantiam & hoc valere, & posse etiam a provincia huc ab *327. in f.* eo qui iudex est in provincia, destinari: & ab vno (qui a nobis definitus fuerit) eloquentissimorum iudicum, in- ^h *ἡ τὰς παραγράφας Scrimg.* *παράγραφὴν hic §. duob. locis supra* disputa- tio. *§. eod.* dispositio *§. eod.* præscriptiones aduersarij *Iul. hic nu. 327. Con- tredits de testimois Galli.* ⁱ hinc sumpta est authentica Apud *C. de testib.* ^k *l. 16. C. de testib.* in vrbe respectu provinciae: vel in provincia respectu vrbis, vel in provincia alterius provinciarum respectu. ^m nota, quænam cautio ei sit seruanda qui in vrbe litigat, quoties testes in provincia de- gentes producere voluerit. *παράγειν ἐπὶ τῆς ἐπαρχίας Scrimg.* sen- sus est, Quotiescunque in causa pecuniaria testes in provincia degunt, litigatores vel eorum procuratores iudicis mandato mitti in provin- ciam, & apud iudices provinciales testes citari, dicturos quid de nego- tio aut facto eis proposito sciuerint. Post hæc, testimonia in vrbe tran- smitti, ut iudex vrbanus sententiam proferat.

Testis pot contraria de ponere, vel astutia, vel per errorē. j. Priore casu, tormētis po- rest subijci *In lian. hic. nu. 326. in f. i. pu- niri l. 16. ff. de testib.* Altero cum venia di mitti. Astucō traria pot di- corrupt⁹ est, nec perstat p̄ manifestis accusatore vel è contra- quæ pena: v- tūq; falli *l. 1. §. 2. ff. de falsis.* de qua vide *l. 1. in f. §. Nou.* Leonis 77. hinc sum- que per⁹ dispositio- nica. At qui se primel *C. de pro- bat.* Post cogni- tas testiu de- positiones, te- itū pductio- peti non pot. vide in hunc locū Olded. *c. 3. de testib.* *nu. 12. in f. §.* *dece excepti-* *ones sequētes.* nem, propter quā testis nō p̄t interro- gari super v- no & eodem facto, plus quam tertio vel quarto. ^e Aduocato sciente testiu depositionē & eam noll: clietes aduo- cari intelli- gantur. ^f lege, dispo- tere litem gestis perlatis: & ab eodem iudicari iudice. sitionē *§. eod.* *ποιήσατο* *παράγρα* *φ. Scrimg.* excepit per- scriptiones aduersarij sui *Iul. hic num.* *327. in f.* ^g *ἡ δὲ παρὰ* *γραφῶν.*

223

Nov. 134. c. 5. Vbi lis con- terlocutione de eo à iudice facta, testationes dari: & a pro- testata, ibi se uincia alia in alia puincia, aut apud defensorē, aut apud rentia defini præsidiē testificationib. ex interlocutione iudicatis datis: tua ferenda illic videl. definitiua sentētia danda, vbi & lis cōtestata est. finem lis est: vt quemadmodum hinc in prouinciam apud iudices accipit, vbi & aut defensores de productione testium agi sancta sunt, & cap. l. 30. l. ita & a prouincia in prouinciam, & a prouincia huc tene 34. ff. de indi- ant: & perfecta per omnia sit probationum omnibus fa- cius: & totorri- cultas: testimonijs quidem non editis, neque in prouin- tulo ff. de qui- ciis, sed gestis datis eis à quibus producuntur, aut eorum 10 bus causis ad aduersariis sub gestis monumentorum signa percipienti- eundē iudicē. bus, & ita huc, aut in prouincias destinandis a iudicibus: In crimina- ne quando forsan & aliis egeat testibus causæ natura, & libus causis, excludatur propter editionem testium adiectio. Hæc om- testes non in nia in pecuniariis quæstionibus intelligentes. In crimi- terrogantur naliibus enim, in quibus de magnis est periculum omni- in loco sui bus modis apud iudices præsentari testes: & quæ sunt eis domiciliij (q cogita, edocere: vbi & tormentorum forsan erit opus, & fit tamen in aliis omnibus obseruationibus.

Vt testimonium recipatur eius qui seruus esse dicitur.

Cap. VI.

Si verò dicatur seruus esse fortunæ qui testari volu- erit, is verò liber affirmetur constitutus: si quidem ex nativitate, impleatur quidem testimonium: disputati- diciis publi- onum verò de statu seruata ratione: vt si apparuerit fortu- eis, nec absen- næ seruus esse, eius testimonium, ac si neque datum fue- res, nec per rit, ita sit. Si verò libertum se dicat, compellatur demon- tabellam da- strare primum instrumentum, in quo libertatem perce- re, sed coram pit: & sic testetur. Si verò in alia prouincia libertatem di- & præsentem car perceptam, aut nō esse in promptu sibi probationes, dicere cogē- & hoc euidenter iurauerit: testatio quidem scribatur: nō bantur. & ita monstrato verò manumissionis instrumento, is qui dedu- imperator A- xit eum, non vteretur eius testimonio.

Vt testes propter inimicitiam a dicendo testimo- nio repellantur.

Cap. VII.

Si verò quis dicat odiosum esse presentem ad testimoniu- sibi constitutum, & approbauerit statim quoniam cri- minalis inter eos lis mouetur: non adsit ad testimo- nium necess- nium qui vsq; adeo infestus est, donec de crimine iudice- stariæ sunt in- tur. Si verò aliter odiosus esse dicatur, aut conuentus pe- presentia tu- cuniariē: procedat quidem testatio, tempore verò dispu- lian. const. 83. tationum seruentur huiusmodi quæstiones.

Vt mediatores non nisi de partium consensu testimonium ferant.

C A P. VIII.

Quoniam verò legem h proposuimus in pecuniariis potest, & hic causis nolentes testificari, illos non compellendo sⁱ testimonium dare qui ante mediatores k facti sunt 60 in eo qui se sancimus si vtraque pars consentiat quod & mediator eo ingenuū aut rum fiat testificator, (componatur enim ea que ab eo di- libertum di- cuntur) compellere eum etiam nolentem testimonium cit si tamen perhibere: prohibitione propter quam eum nolentem te esse detegi- stificari penitus nostra voluit lex, propter consensum vtri- tur perit eius usque partis, sublata. testimonium

adde l. 4. ff. de testib. f. ἀπεχθόντων inimicum Iul. nu. 330. & ἐγκλημα- τικὴ δίκη i. accusatio criminalis. Qui aliquem de crimine accusat te- stis in accusatum esse nullo modo potest & ita obstant accusato- 70 ri inimicitia capitales l. 6. ff. de excusat. Qui alias inimicus est, dicere quidem testimonium potest, sed prescriptio ei opponitur & hic Iulian. hic num. 330. adde l. 3. ff. cod. Qui cum aliquo litem non criminalem in- stituit, testimonium in eum ferre potest, nisi aliqua iusta causa prohibe at l. Harmonop. 6. l. 16. l. 19. C. de testib. Olim inuiti testes in criminali- bus causis testimonium dicere cogebantur, exceptis certis personis l. 4. l. 19. ff. cod. Plin. 3. epist. In pecuniariis & criminalibus testes erant volū- tarij Quim. 5. inuiti verò ex constitutione Iustini. l. 16. C. eo. Quinā inuiti nō cogantur testimoniu dicere v. Oldendorp c. 2. de test. k Iul. hic nu. 331. μισισται Scrimg. ὁ μεσάσας τισιν ἐν παράγματι, ἢ μαρτυρεῖ αὐτοῖς ἐν τῇ αὐτῇ ἢ ἐν ἄλλῃ. Harmenop. 6. c. περὶ κεκολλημένων: vel hic locus o- stendit sequentem pacis & honorarium arbitrium intelligi potius quā sequentem depositarium.

Vt testimonium productio non nisi presente fiat aduersario.

Cap. IX.

ET hoc verò quia multoties actū scimus, quòd qui- dam aut apud locorum defensores, aut apud clarissi- mos prouinciarum præiides, aut fortè (vt allolet) hic eorū qui nō apud virum clarissimum magistrū census ingrediuntur, vocata parte, & queruntur tanquam ab aliquo sustinentes aliquid eō recepti fue- tra leges, aut aliter læsi, aut damnificati, testes volentes runt carere si- producere, vt non in posterum opponantur eis, quæ ab v- de & nullius na parte gesta sunt: oportet etiam illum in ea ciuitate cō- sunt momen- stitutum in qua testationes dantur, admonitum a iudice, ti. Inter test. n. siue a defensore, præsentē esse, & audire attestationes. aduersarij, Si verò noluerit aduenire, sed respuerit, vt ex hoc ab vna nosse pello- parte testimonio datur, vt secundum hoc ipsum inuiri- nas testium, ia esset: sancimus huiusmodi attestationes ita tenere, ac & verum iura si non ex vna parte constituta sit, sed tanquam eo præ- uerint.

20 sente factæ sint. Si enim recusauerit, & aduenire noluerit, ne hinc col- & audire depositiones (etenim publicabuntur) & nisi per ligas, Reūpre inexcusabilem aliquam necessitatem deduci non possit sentem esse similis aduenienti erit: & nullum iuuamen ex sua proter oportere co- uitate ei efficietur: sed videantur quidem probationes tempore quo factæ: quæcunque verò competierint ei ad disputandum interrogan- de eis, licebit his vt solummodo quod videntur esse ex- tur testes: In- na parte: propter eius proteruiam, propterque audaciam terrogadi sur- minime aduenientis, testationibus opponere non valen- enim in secre- te. Omnibus aliis quæ de testibus & ab iis qui ante nos & to iudicis lo- a nobis ipsi dicta sunt & sancta, fixis manentibus, & a no co l. 14. C. eo. stris iudicibus obseruandis: siue maiores, siue minores (alias quid sint: & siue in hac magna ciuitate, siue foris in prouinciis: hoc aliud ef- vt ea quæ de testibus sunt, quantum possibile nobis est, set, quam li- corrigentes, adhuc purius & sanctius lites agi præpare- bertatem te- mus: propter quas & cognitiones fieri a iudicibus omni- stimonij testi- bus diuinis h propositis Euangelis sancimus, & iurisan- bus adimere) dum subire & pulsantes & pulsatos & aduocatos præci- bus publica- pimus, vbi que Deum inspectorem & eorum qui iudicant- tas testatio- & quibus iudicatur, & qui testimonium præbent anima- nes legi parti- bus: vt perennis Dei commemoratio & præsentia, munda aduert. v. Ol- litium, & citra suspicionem litigantibus fiat. quam legē dendorp. c. 5. tenere volumus de cætero omni tempore.

EPILOGVS.

Quæ igitur placuerunt nobis, & per hanc diuinam manifestata sunt legem, tua eminentia operi effectū que tradere festinet. Dat. 5. Kal. Oct. Imp. DN. Iust. PP. A. ann. 13. Apione V. C. Consule.

VT EX ACTIONE INSTAN- te dotis primæ & secundæ, viro ad secunda vota mi- granti præponatur vxor prima, vel ex priori matrimo- nio filij: & si voluerit vxor, aut is qui pro ea dotem scri- pserit, dare viro quæ scripta sunt, distulerit autem vir suscipere: soluto matrimonio exigi eum ab ea etiā con- scriptam antenuptialem donationem.

Tit. III.

NOVELLA CONSTIT. CXI.

Imp. Iust. Aug. Ioannigloriosiss. Orientalium pratoriorum præfecto, iterum ex- consuli ordinario & pa- tricio.

Vt dos prima vxoris præferatur doti secunda vxoris, siue ipsa siue liberi- us agant.

P R A E F A T I O.

Vdum iudicantibus nobis in dubitationem resurran. pro- venit causa multa correctione digna, & legis pter calumn- latione clariori non indigna. Etenim quidā i. anno 539. prioris factus vxoris vir, cum eam extulisset, vt dos prio- deinde secunda dotem suscipiens, & filios ex priori relin- ris vxoris pre- quens, obiit adhuc secunda superstitere, volebat igitur feratur doti secunda vxor dotem a se datam exigere, priuilegio v- secunda, siue- tens a nobis dato, contradicebant autem ex priori ma- ipsa, siue libe- trimonio filij, & ipsi materna obiciētes dotem. ris eius agen- tibus Iulian. const. l. 84. De duarum dotium debito, & de eo qui dotem accipere non- vult, Index Regim. mortuæ scilicet.

Et dubium

hinc sum- pra est authē- tica. Sed & si quis C. de te- s. b.

Testimonia mos prouinciarum præiides, aut fortè (vt allolet) hic eorū qui nō apud virum clarissimum magistrū census ingrediuntur, vocata parte, & queruntur tanquam ab aliquo sustinentes aliquid eō recepti fue- tra leges, aut aliter læsi, aut damnificati, testes volentes runt carere si- producere, vt non in posterum opponantur eis, quæ ab v- de & nullius na parte gesta sunt: oportet etiam illum in ea ciuitate cō- sunt momen- stitutum in qua testationes dantur, admonitum a iudice, ti. Inter test. n. siue a defensore, præsentē esse, & audire attestationes. aduersarij, Si verò noluerit aduenire, sed respuerit, vt ex hoc ab vna nosse pello- parte testimonio datur, vt secundum hoc ipsum inuiri- nas testium, ia esset: sancimus huiusmodi attestationes ita tenere, ac & verum iura si non ex vna parte constituta sit, sed tanquam eo præ- uerint.

ne hinc col- & audire depositiones (etenim publicabuntur) & nisi per ligas, Reūpre inexcusabilem aliquam necessitatem deduci non possit sentem esse similis aduenienti erit: & nullum iuuamen ex sua proter oportere co- uitate ei efficietur: sed videantur quidem probationes tempore quo factæ: quæcunque verò competierint ei ad disputandum interrogan- de eis, licebit his vt solummodo quod videntur esse ex- tur testes: In- na parte: propter eius proteruiam, propterque audaciam terrogadi sur- minime aduenientis, testationibus opponere non valen- enim in secre- te. Omnibus aliis quæ de testibus & ab iis qui ante nos & to iudicis lo- a nobis ipsi dicta sunt & sancta, fixis manentibus, & a no co l. 14. C. eo. stris iudicibus obseruandis: siue maiores, siue minores (alias quid sint: & siue in hac magna ciuitate, siue foris in prouinciis: hoc aliud ef- vt ea quæ de testibus sunt, quantum possibile nobis est, set, quam li- corrigentes, adhuc purius & sanctius lites agi præpare- bertatem te- mus: propter quas & cognitiones fieri a iudicibus omni- stimonij testi- bus diuinis h propositis Euangelis sancimus, & iurisan- bus adimere) dum subire & pulsantes & pulsatos & aduocatos præci- bus publica- pimus, vbi que Deum inspectorem & eorum qui iudicant- tas testatio- & quibus iudicatur, & qui testimonium præbent anima- nes legi parti- bus: vt perennis Dei commemoratio & præsentia, munda aduert. v. Ol- litium, & citra suspicionem litigantibus fiat. quam legē dendorp. c. 5. tenere volumus de cætero omni tempore.

Parte absen- te per contu- maciā, testiū productio fit

vt si intra se- pta sanctorū fuerit. Is non videtur con- tumaciter ab- fuisse, qui ex necessitate abfuit Iulia. hic.

absens con- tumax habe- tur pro præ- sente. Ex delicto suo nemo iu- uatur.

l. 2. C. de iu- resurran. pro- venit causa multa correctione digna, & legis pter calumn- latione clariori non indigna. Etenim quidā i. anno 539. prioris factus vxoris vir, cum eam extulisset, vt dos prio- deinde secunda dotem suscipiens, & filios ex priori relin- ris vxoris pre- quens, obiit adhuc secunda superstitere, volebat igitur feratur doti secunda vxor dotem a se datam exigere, priuilegio v- secunda, siue- tens a nobis dato, contradicebant autem ex priori ma- ipsa, siue libe- trimonio filij, & ipsi materna obiciētes dotem. ris eius agen- tibus Iulian. const. l. 84. De duarum dotium debito, & de eo qui dotem accipere non- vult, Index Regim. mortuæ scilicet.

Si appellati 227

oñe introdu- cta compro- missarium ar- bitrium liti- gatores ele- gerint. *Iul. cōst. 86. c. ἀλλὰ κυ- ρίαν ζίβε- ραι δατέ- ρω τὴν κρι- σιν Scrimg. i. sententiam in suo robo- re durare l. 4. §. 4. C. de temporib. ap- pellat. alij, abire in rem pellationum cadere certaminibus, & confirmata senten- tiā, non posse ulterius procedere, sed ratam fieri utriusque iudicium. Helychium autem & aduersarium eius exer- vertit: eo sen- su, biennij autem eundem Helychium appellasse: & causam conti- cursu redire git recurrere ad tuam cognitionem: & dum lis in iudicio causam ad eō- rum celsitudinis exerceretur, recessisse quidem a certami- nibus apud te gestis, arbitros autem elegisse communes hoc modo. ex conscripto, & apud illos concurrisse, & quādam exer- Prioris iudi- cuius: postea verò neglexisse quidem electos arbitros, nō- cis pronuci autem persecutos apud eos motam litem, sed transacto- atione res biennio uti aduersarios eius, quia non possit a condem- trāsit in rem nato exerceri in tuo iudicio talis lis, sed oportet eā con- iudicatam l. firmari semel biennio transacto: illum verò propterea nō- 16. §. 6. ff. de persecutum apud tuam gloriam, eo quòd litem apud ele- pignor. iudi- ctos diceret arbitros. catum extin- guit appella- tio l. i. inf. ff. ad Turpill. ap- pellatione circūscripta*

Vt si mota apud appellationis iudicem causa litigato- res ad arbitros deueniant, intereaque temporis bien- nium decurrat, & contingat denuo causam ad appel- lationis redire iudicem, ne biennij decursus obijci- tur.

Imper. Iustin. August. Ioanni gloriosiss. per Orien- tem pratoriorum praefecto, iterum exconsuli ordinario & patricio.

PRAEFATIO.

Victorum nostrorum interpellationes, le- gum nobis prebent occasiones pro salute sub- ditorum conscribendarum. Additionem nam- que nobis quidam patronus fecit: quia lege- voiente appellante, & per biennium tacentem, aut cer- pellat. alij, tē exercentem quidem, non tamen perexequentem, ap- abire in rem pellationum cadere certaminibus, & confirmata senten- tiā, non posse ulterius procedere, sed ratam fieri utriusque iudicium. Helychium autem & aduersarium eius exer- vertit: eo sen- su, biennij autem eundem Helychium appellasse: & causam conti- cursu redire git recurrere ad tuam cognitionem: & dum lis in iudicio causam ad eō- rum celsitudinis exerceretur, recessisse quidem a certami- nibus apud te gestis, arbitros autem elegisse communes hoc modo. ex conscripto, & apud illos concurrisse, & quādam exer- Prioris iudi- cuius: postea verò neglexisse quidem electos arbitros, nō- cis pronuci autem persecutos apud eos motam litem, sed transacto- atione res biennio uti aduersarios eius, quia non possit a condem- trāsit in rem nato exerceri in tuo iudicio talis lis, sed oportet eā con- iudicatam l. firmari semel biennio transacto: illum verò propterea nō- 16. §. 6. ff. de persecutum apud tuam gloriam, eo quòd litem apud ele- pignor. iudi- ctos diceret arbitros. catum extin- guit appella- tio l. i. inf. ff. ad Turpill. ap- pellatione circūscripta

Cap. I.

Ancimus igitur memoratum quidem negotium ex quo haec nobis sunt nunciata, nihil laedi ex cursu tem- poris neque ratam esse iudicis sententiam semel ap- pellatione data: sed & exerceri apud tuam gloriam, & ter- ta) redit cau- minum legitimum suscipere: etiam si decies millies plus- sa ad cōdem- quā biennij tempus excesserit aut excedat. Deinceps nationem. autē in omni negotio in quo tale aliquid agitur, & in me- dio mota causa apud iudicem appellationis, aut non mo- Præscriptio- tā, si aliqui eligantur alij, & propterea biennium transe- nem biennij at, intra quod oporteat appellationis iudices litem deci- dere. & per quamlibet circumstantiam rursus reuertatur pellationi, si ad iudices appellationis causa: aliis quidem omnibus li- interim dum ceat uti partibus, tanquam si eos non contigisset desere- de re transi- re quidem appellationis iudicium, ad electos autem ven- genda cū ad- nisse: non tamen posse uti, quòd biennium præterijt. Nā uersario tra- qui semel iudices alios elegit, non est iustum ut taciturni- etatur, vel cō- tatem culpēt eius qui propterea læsus est, quia iis quæ ge- ponenda per sta sunt de electione iudicum credidit: & ideo non est exe- arbitriū cō- p- cutus, neque compleuit litem illie, eo quòd apud iudices missariū, la- illos sit exercitum negotium.

EPILOGVS.

Hæc igitur in omni negotio seruari apud tuam forū- ceptio d. le- volumus, & in omni alio ubi secundum appellationis iu- gis d. l. §. 4. C. dicatur schema: quatenus nihil iniuste circa nostros sub- de temporib. iectos agatur. Si verò etiam postquam deseruerint electos appellat. iudices, biennij transeat tempus: tunc confirmari volu- mus sententiam secundum constitutiones de hoc factas hinc sum- a nobis, quod etiam deinceps in omnibus futuris secun- ta est authē a nobis, quod etiam deinceps in omnibus futuris secun- tica, Si tamē dum hos modos negotiis valere volumus. aliis omnibus C. de tempor. quæ de appellatiuis certaminibus prius dicta sunt legi- appellat. bus, & a nobis in legum conscripta sunt eodicebus, in pro- Si quis ap- pria virtute manentibus. pellauerit, & appellatione V T SINE PROHIBITIONE

matres debitorum & creditorum tutelam gerant minorum, neque iusiurandum præsentent quòd non venient ad secunda vota.

Tit. VI.

clauditur venire iterum ad appellatorium iudicium, quamuis biennium fuerit transactum *Iulian. hic.* An & auia? utriusque. quod. n. constitutū est de matre, id trahitur ad auiam l. 2. §. 28. ff. ad Terrull. & ita restringe Nouellam 72. c. 1. 2. 3. Si mater filiorum suorum tutelam suscipere ma- luerit *Iul. cons. 87. De tutela matrum Index Regina.*

NOVELLA CONSTIT. XCIII.

Imper. Iustinianus August. Ioanni gloriosiss. sacrorum per Orientem pratoriorum praefecto, ite- rum exconsuli & pa- tricio.

PRAEFATIO.

Vper scripsimus legem super cura minorum, (malignitates quæ circa eos fiunt ex frequen- tibus litibus quæ apud nos agitantur, inueni- entes) quatenus nullus obligatus existens mi- noribus aut obligatos eos habere se dicens, curam exer- ceat: ne forsan in potestate rerum factus agat aliquid cir- ca minorem malignitatis: & lex ipsa rata nobis sit, & ex præsentis firmata.

CAP. I.

Via verò matribus volentibus curam habere mino- rum, & petentibus secundum veteres & nostras le- ges curam subire, obiecta est contra nostram intē- tionem ab aliquibus non rectè huiusmodi constitutio: voluntus in legem hoc dicentem, matrum excipi perso- nas. Primum quidem causam introductam pro minorib. semper prohibere, nunc ineptissimum existimamus: dein- de nullus eandem constitutionem obiciat matri & aliis. cum illam namque naturā amor pius circa filios, sine suspitione faciat quamplurimum, illis nullam habenti- bus ad filios fauoris necessitatem: rectè non est matribus derogandum. ideoque licentia sit matribus secundum an- tiquam obseruationem abrenunciatis & obliganti- bus suas res, sicuti prius schema fuit, & tueri filios, & talē præscriptionem non formidare: sed ita super his esse, ac si nec ab initio contigisset legem in hoc scribi. Quapro- pter siue dotes, siue sponsalicias largitates exiguntur, siue alia debita habeant siue matres ad minores, siue minores ad matres, ex paternis forsan occasionibus, aut etiam ex propriis: (multa namque quilibet cogitant & consideras adinueniet) sint hæc integra utriusque, secundum priores constitutiones iudicanda & tractanda, siue legitimorum siue naturalium mater filiorum tutelam gerat.

Cap. II.

Via verò multam habemus formidinem ne facile iusiurandum per magnum Deum detur, & hoc præ- uarietur: propterea credimus oportere & hanc e- mendare legem, quæ vult matres dum suorum filiorū curam gesturæ sunt, iusiurandum iurare, quòd ad secun- das nuptias non venient: & toties scimus præuariatam legem, & iusiurandum perurum datum, quoties penè da- tum est: ut peccatum apertissimum esset, quia hoc intuli- mus iusiurandum ad præuariandum. non enim eo quòd aliqua seruaerunt iusiurandum, propterea oportet & eas quæ ex honorant eum, habere occasionem impieta- tis in Deū. Nam quòd raro fit, (sicut etiam verus sapientia docet) non obseruant leges: sed quod fit plerū- que, & respiciunt & medentur. Propterea igitur sancimus aliam quidem obseruationem quam in matrib. ob- seruamus, valere secundum schema, & abrenunciare cas- & Velleiano senatusconsulto, & omni auxilio, & om- nia agere quæ prius decreta sunt: iusiurandum verò non præberi, sed sufficere abrenunciationem solam Velleiani, & aliorum omnium: & de secundis nuptiis nullo iure- iurando de hoc dando: mox tamen ut secundas contraxe- rit nuptias, repente expelli a tutela, & ea agi quæ si eam iurare contigisset, perferret, semel in iudicium mentita, & præponens propriae confessioni & depositioni secun- das concupiscentias.

EPILOGVS.

Hæc igitur lex super pietate sit posita, ut enim nō in- iurietur in aliquo honor in Deum, hæc a nobis sancita sunt: ut ex nunc valeant, tua celsitudine manifestam fa- ciente hanc legem in prouinciis omnibus. Hinc enim gloriosissimo præfecto huius felicissimæ ciuitatis, cui hæc cura sunt, de his transmisisimus legem: ut prouidentia e- ius, & viri clarissimi prætoris, cui huius partis cura est in- omni tempore seruari, & ex nunc teneat: quatenus in o- mni pupillari substantia omnis cautela fiat circa res minorum custodia, & præcipue ut cum subtilitate de- scriptiones fiant præsentis quoque clarissimo scriba, secundas nuptias ab ea contractas. Satisfactio rem pupilli saluam fore. Inuentari- um. Inuentarium priuatim factum non valet. debet enim fieri in præ- sentia publicarum personarum §. l. 2. C. de administra. tut.

cui

Mater, ipsa natura liberis amat. Liberi sine suspitione uiuant apud matrem. tollitur enim sinistra suspitione ob nimium amorem, quæ matribus inesse præsumitur. l. 2. C. quando mulier. r. emendatur hic d. lex 2. ea se. parte, quæ exigebat iusiurandum a matribus. d. l. 2. sensus est, Frustra exigitur id iuramentum, quod præstitum mox seruari communiter non solet. A quorundam hominum obseruantia, rectè non dicitur argumentum ad necessitatem & coactionem omnium. §. l. 64. ff. de regul. iur. hinc sumpta est authentica sacramenta C. quando mulier tut. Id matribus tutelam filiorum ambientibus est obseruandum, ut obligentur res suas liberis, renunciant Velleiano, promittant in iudicio se non venturas ad secundas nuptias, & omnia inuentari- um ab eis fieri. §. cod. & Iulian. hic. Mulier, renunciant Velleiano priuilegio certis casibus potest. Nota de renunciatione per quæ quis renunciat omnini legum auxilio. & ita derogatur d. l. 2. Mater priuilegio tutelam filiorum obseruandum secundas nuptias ab ea contractas. Satisfactio rem pupilli saluam fore. Inuentarium. Inuentarium priuatim factum non valet. debet enim fieri in præsentia publicarum personarum §. l. 2. C. de administra. tut.

* Solemnitates sumenda sunt ex consuetudine loci in quo actus celebratur. i. anno 539. De officio omnium magistratuum provincialium, & de 50. diebus. *Jul. const. 88.* De praesidibus, & de deposito magistratu 50. dies in provincia sua, huc militarem siue civilem gesserunt administrationem, *Index regiae.* *v. ca. 1. j. eo.* *Novel. 8. ca. 9.* *leg. 1. Co. Si omnes iudices in pr. s. eod.* Magistratus relinquens provinciam in iussu principis, reus sit maiestatis & hic, nouissimas poenas sustinet *j. eo.* i. ultimo super punitione *Jul. hic: ad de leg. 15. ff. de offic. praesidis.* i. fines provinciae. *† Diatarymata. Scrim. olim edicta ante aduentum suum mittere praesides solebant. & ita abrogata. lex 4. §. 3. ff. de off. proconsul.* de biduo. v. Cuiacium *4. de praescrip. i. officiales.* Solebant. n. ij in provinciis esse perpetui, *§. leg. 34. ff. de reb. credit. & singulis praesidiibus obtemperare l. 59. C. Theod. de appellat.* i. annonas *l. Sen. C. de annonas.* Praesidi, antequam successorem mittatur, decedere provinciam non licet, *adde l. 15. ff. de off. praesid. l. 12. ff. de off. proconsul. l. vlt. ff. de off. praesid. August. Dion. 39.*

cui de talibus cura commissa est, & alijs qui consuere talibus interueniunt: subtiliter & fideiusionibus dandis: & omnibus agendis sicut nostris decernitur legibus, prouidentia clarissimi praetoris, cui huius partis cura est: proponatq; eam ipse in hac regia ciuitate, vt omnibus sit manifesta, & nullum lateant quae a nobis sancita sunt. De hoc enim legem sicut oportet in prouincijs seruari, gloriosissimis praefectis sacrorum nostrorum praetoriorum destinauimus. Datum V. Idus Octob. DN. Iusti. PP. A. anno XIII. Appione viro clarissimo Conf.

DE ADMINISTRATORIBVS.

Tit. VII.

NOVELL. CONST. XCV.

Imperator Iustinianus August. Ioanni gloriosissimo per Orientem praetoriorum praefecto, iterum exconsuli ordinario, & patricio.

PRÆFATIO.

QUAM quidem nouimus positam legem volentem eos qui in cingulis fuerint, siue civilibus, siue militaribus: neque si remoueantur ab administratione, discedere inde non posse, antequam dies quinquaginta in metropolitibus commoretur publice apparentes, & conuenire volentibus satisfaciatis: vt nec per occasionem hinc euocationis, possint maiestatis & ad prouincia discedere: & vel si quid egerint tale, rursus eos ad prouincia destinari. Inuenimus autem aliquos sic mas poenas existentes audaces, vt etiam hac posita lege, antequam sustinerentur, praesumerent derelinquere prouincias, & i. ultimo super ad hanc felicissimam ciuitatem venire, timore a se gestoplicio punitione, & iniusta perferrent horum quae deliquerunt.

Cap. I.

Sancimus igitur nulli penitus licentiam esse cuiuscunq; provinciae iudici, & Orientalium, & Occidentalium, & ex utroque, eam relinquere antequam deponat cingulum: sed etiam postea (renouamus enim vetustatem) quinquaginta commorari dies, publice apparentem in prouincia in qua administravit: gesta quoque monumentorum conficere, secundum quae aduenit prouincia: vt sit palam siue fiduciam habeat in suis actibus, siue etiam non. **¶** Si quis autem administrationem administrans aliquam militarem, vel civilem, aut etiam reuertitur ab ea, relinquat prouinciam: administrans quidem adhuc eam dum relinquit citra nostram iussionem, ipse quidem maiestatis reus sit in prouincia verò de nouo destinatus, postquam accusantibus satisfecerit, tunc maiestatis nouissimas sustineat poenas. Si verò deponens cingulum, deinde non moretur, tunc legitimis diebus publice cum cunctis semetipsum ostendens, & fugiat de prouincia: quae dudum a nobis de hoc sancita sunt, valere. **¶** Illud autem omnibus praedicimus, vt dum aliqui acceperint cingulum, tueantur illud: successores autem eis cinguli factos, solere non ultra terminos mittere quae vocantur interdicta, neque remouere quidem praesides, singulis praesidiibus ipsos autem aut morose iter agere: aut hic degere: aut ad aliquas alias prius ire prouincias patriam visuros: & quae cunq; fortuitis & blandientibus hominibus consuetata sunt: sed velociter ad administrationem ire cuius regimina susceperunt: vt non alij quidem remoueantur, alij verò non sint, & prouincia sine iudice maneat: sed ante duos solum dies quam ad prouinciam accedant, in qua qui cingulum habet, est: mittere ad eum amicabilem epistolam volentem officium destinari ad occasionem eius: & vsque tunc annonas accipere in cingulo existentem, & gubernantem eum: & non ex codicillis cinguli iudicare tempus, neq; praecipis tuae sedis: sed ex quo (sicuti dictum est) in prouinciam ipsam accesserint, illius accipere reipubl. emolumenta: vsque tunc eum qui in rebus extitit, ea percipere, & alium omnium nullum. Non enim possibile neque portabile est omnino sine iudice relinqui prouinciam, statuto quidem quasi aliquo ab eo qui a nobis ordinatus est, vt eius impleat locum, homine forsitan rerum non habente experimentum: illo vero qui in ipsis operibus est, & discedente de prouincia ante-

quam adueniat tempus, & fraudando emolumentis quae eum accipere oportet donec deponat cingulum. Deponet autem id, dum successor accesserit in prouinciam, ante duos solum dies quam prouinciam ille ingrediatur.

EPILOGVS.

Quae omnia custodiri a sede tuae celsitudinis in perpetuum volumus: & mox vt cognoueris adstitisse eum prouincia, ex illo transponere emolumenta in successorem: alio qui ministrare ea priori, secundum quod a nobis dispositum est, donec in prouinciam successor veniens semetipsum subiectis ostendat. Quae igitur placuerunt nobis, & per hanc sacram insinuata sunt legem, tua celsitudo operi effectuiq; tradere festinet. Datum Kalen. Nou. CP. Imper. DN. Iustinian. PP. A. anno XIII. Appione V. C. Conf.

XIII. i. anno 539.

DE EXECVTORIBVS, ET DE IIS qui conueniuntur & reconueniuntur.

Tit. VIII.

NOVELL. CONST. XCVI.

Imper. Iustinianus August. Ioanni gloriosiss. Orientalium praetoriorum praefecto, iterum exconsuli ordinario, & patricio.

PRÆFATIO.

QVONIAM calumniam odimus, & omnem tergiuersionem auersamur, propterea huiusmodi actus egere legitimis medijs existimauimus. Didicimus enim quia quidam non habentes ullam obligationem, sed vnam statuentes voluntatem cum ijs qui causas exequantur, conueniunt quosdam: deinde libellos dirigunt: & dum damnum per tulerint fugientes, deserunt eos, & proficiscuntur, incurabile eis dantes dispendium: & hoc adhuc amplius in prouincijs committitur, communiione lucrorum ipsis conuenientibus, & causarum executoribus proficiente.

& de mutuis petitionibus. *Index regiae:* qd proprie pertinet ad ca. 2. j. eo. de ius vocando *Jul. const. 88.* quod praecipue pertinet ad cap. 1. j. eod.

De in ius vocando: vel vt actor caueat de contestanda lite intra duos menses.

Cap. I.

Ne igitur hac iugiter committantur: sancimus non aliter actores libellos dirigere, & damni occasionem praebere conuentis, antequam cautionem exponant & in fugientem, & in negotij executorem, quia intra duos menses omnibus modis litis contestationem faciant apud iudicem: aut si hoc non egerint, omnem damnum eueniens conuento restituent duplum, non transcendente cautione triginta & sex aureos.

hinc sumpta est authentica, *Libellus. Cod. de litis contestatione.* i. sed colluctantes cum exequutore. *accusatores sc. Jul. hic.* aduersus reum. *Novell. 112. cap. 2.*

De his qui conueniuntur & reconueniuntur.

Cap. II.

Illud quoq; promereri competentem correctionem de cet. adijt nos quidam docens, quia in conuentionem fecit obligatum sibi apud quendam gloriosissimorum nostrorum iudicum: deinde qui factus est in conuentione, tanquam & ipse actorem obligatum habens, cum apud alium traxit iudicem: & aliquid inopinabile fiebat. quia enim vterq; seorsum actoris obtinet officium, miserandum quiddam & tristibile inde veniebat. mox enim cum voluisset aliquis propriam mouere litem: repente is qui est authentica, ex diuerso conuenerat, apud alium iudicem trahebat eum, apud quem ipse sortitus fuerat iudicem: & alter utrosque protrahentes, immortaliter permanserunt litigantes. **¶** Sancimus igitur si quis obnoxium arbitratur habere eum qui contra se conuentionem exposuit, non apud alium iudicem, sed apud eum mox a principio conuenire: & eundem esse iudicem in utroque negotio. Si verò forsitan displicuerit apud quem litem sortitus est iudex, licet ei etiam hoc emendare. viginti enim dierum inducias danti nobis post libelli transmissionem, postquam oportet litem contestari: licet intra praedictam suspensionem refutare quidem illum: alium verò mereri, apud quem

hinc sumpta est authentica, *Et consequenter Co. de sentent. & interlocutionibus.* *Novell. 123. c. 25. l. 22. ff. de iudicij: leg. 4. Cod. de sentent. & interlocutionibus.*

iterum similiter vtramq; exerceri competit litem: & eiusmodi artes in nullo fieri, sed vnumquemq; proprio iure vti. Si itaq; tacuerit, deinde postea voluerit causam apud alium iudicem mouere: necessitatem eum habere sustinere terminum eius litis illate sibi ab eo qui cum in iudicium traxit: & dum finē lis acceperit, tunc eum suam causam apud alium iudicem proponere: vt ita tales eorum auferamus artes, & in alterutros calumnias.

EPILOGVS.

Quæ igitur placuerunt nobis, & per hanc sacram declarata sunt legem, tua celsitudo operi effectuique tradere festinet. Datum Kalend. Nouembr. Constantinopol. i. anno 539. Imperat. DN. Iustinia. PP. A. anno XIII. Apione viro clarissimo Consule.

DE ÆQUALITATE DOTIS, ET PROPTER NUPTIAS DONATIONIS: & augmento dotis, & ante nuptias donationis: & de priuilegio dotis, quia alijs præponetur priuilegijs: & vt excipiantur hoc priuilegio creditores in emptione militia: & de dote remeante ad patrem, & rursus data pro eadem filia secundo viro: & de dotis collatione, inope marito moriente.

De exa- quatione do- tis & propter nuptias do- nationis Iu- lian. consti- 90. huc perti- net c. i. j. eod. De iure dotis Index Regine.

Tit. IX.

NOVELL. CONST. XCVII.

Imper. Iustinianus August. Ioanni gloriosiss. Orientalium prætoriorum præfecto, iterum ex- consuli ordinario & patricio.

P R Æ F A T I O.

QVONIAM plurimas in legibus quæstiones videmus & circa primas nostras natiuitates, (id est nuptias & filiorum procreaciones) motas, & circa nouissima, quale est aliquid voluntatum & testamentorum: cogitatio facta est nobis nuper perferuari & agnoscere quid volens nobis antiqua lex super dotis instrumentis, mensuram quidem pactio- num nuptialium inter alterutros æquam esse & masculos & feminas vult, & æqualitatem pensat eorum qui ad inuicem copulantur: non alij quidem mediam fortè dat stipulari partem, alteri verò tertiam, aut quartam: sed ex medio trahens, æquale vtrinque exigit fieri pactum, aut mediam dicimus in vtroq; constituens, aut tertiam, aut quartam, aut quantamcumque contrahentes voluerint. hoc autem non multo prius quæsiuit, vt & ipsorum quæ dantur, quæ sint mensuræ: sed alijs quidem permisit in mille forsan aut in duobus milibus aureis facere rationem, aut in quantumcumque voluerint: alijs autem nõ tantum, sed in minus: vt æqualitas in verbis solis, & literis puris, sed non in rebus ipsis quæreretur.

Procreandi hominismodus, nuptiæ: dissoluendi, mors. Mors vltima linea rerum est. hinc sumpta est authentica. Æqualitas dotis Cod. de pactis conuentis. Nouell. 22. vt æqualis esse debet qualitas dotis & donationis propter nuptias: ita equalia quodque esse debent pacta.

De exa- quatione dotis & propter nuptias donationis.

Cap. I.

Hoc igitur ante alia vniuersa corrigimus, & equalitas in dotibus esse, & propter nuptias donationibus, & ea quæ offeruntur, & ea quæ in stipulationibus circumferri nem deducuntur pacta: & tantam quidem quantitatem pro, (modi- conscribere virum, quantam & mulierem: tantum quocumque tamen,) in que lucrum stipulari, & ex tanta parte, ex quanta voluerint contractibus rini, æqualis tamen mensuræ. non enim aliter iustitiæ & permissa v. l. æquitatis seruabitur ratio, si negotiatiuè alterutros circumueniant: & videantur quidem æquas facere stipulationes, pro vero autem inæqualis maneat effectus non hic nimirum prius quantitate datorum eadem consistente. Irrideri videtur vndique lex, si ille quidem conscribat duo milia minimum (vt auteos, mulier autem sex milia fortè in dotem offerat: & Mimus qui stipulenter alterutros quartam conscripserit in lucro perdam dicebat) cipere. proinde illo eueniente lucro, illa quidem nihil aut velint vili liud lucrabitur, nisi quingentos aureos ex quarta: ille autem, caro tem quingentos & mille ex eadem quarta: & tanquam vendere. in ænigmate multo videbitur quarta vnius alterius in ænigmate quarta minor. exsuspecta namque vel æqualitate, quanta inæqualitas ex hoc ipso procedit. Quæ igitur prius exposita sunt dotalia, secundum quem constituta sunt modum habeantur. quoniam factum est, in factum manere impossibile est. De cætero autè, in omni datione sancimus æquas

nota regulam.

quidem esse oblationes: ipsos autem mediocria lucra pacisci: vt per omnia iustitiam æquitatemq; honoremus. Si enim aliquis amplius alio diues est, licet ei per alium modum, legitimum tamen & agnitum nostris legibus, clementiam præbere alij: non per inæqualitatem redigens ad æqualitatem, lucrum maius alteri acquirere. & hæc quidem de hoc lex ita quodammodo habeat, suam iustitiam vniuersis ostendens.

ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς ἀνισότητος ἰσοπένηται. ἰ. sed per inæqualitatem quæ occultet æqualitatem.

De augmento dotis & donationis propter nuptias. Cap. II.

Aliud quoque quod circa nuptiales oblationes fit, inspeximus atq; considerauimus: dicimus autem de augmento. Quia enim & ab ante nos legislatoribus, & a nobis ipsis, de augmentis dictum est: plurima autem a nobis, & non facile numeranda, etiam in his super antiquitate philosophata sunt, adiuuentas ab aliquibus circumscriptiois perimentes, & puram iustitiam seruari volentes, etiam illud corrigimus. priuilegium enim dedimus doribus, vt contra antiquiores hypothecas habeant honorabilia iura, vt potè dum contrahentes cum viris eorum credant substantijs, & non mulierum: & quæ fortè tunc neque competeant ijs qui prius contraxerunt. Dedimus autem licentiam (hoc videlicet quod antiquitus) & augmenta facere permittentes & viro & mulieri, siue ambo voluerint, siue etiam horum alter celebrare augmentum. Primum quidem illud sancimus, ne aliqua fiat circumscriptio: siue augere voluerit dotem, aut propter nuptias donationem, non licere alij quidem facere, alij autem in prioribus manere: sed vtrumq; celebrare omnino augmentum: & non in electione, sicut prius, sed in necessitate causam consistere, omnino tamen quantitate æquali: hoc quod etiā nostri patris dicit constitutio. Et ne contingat augmentum non ipsa fieri veritate, sed schematicum, & maximè in parte mulieris, & ne viri creditores circumscribat, priuilegio vtens: si quidem habuerit vterque immobiles res, melius est in immobilibus fieri oblationem: quatenus sit palam & indubitatum quod quidem ab initio fuit, quod autem postea additum est. Si autem non vtrinque immobiles res fuerint: mulierem omnino per immobiles res celebrare augmentum, vt & dos & augmentum similiter habeat aduersus antiquiores creditores priuilegium vndique indubitato augmento existente: vir autem etiam in rebus mobilibus faciat augmentum: nulla enim hinc orietur lesio. Si autem mulier immobilium habens rerum substantiam, in rebus mobilibus scribat augmentum: sciat priuilegium non habituram, nisi in antiqua sola dote, non in figurato existente augmento. Quod enim ab initio factum est, in toto sine suspitione est. quod autem postea machinatum est contra creditores, hoc ipso introducit meditationem: & laedi homines ex dato a nobis dotibus priuilegio, nullo volumus modo. Si verò non fuerit debitum contra virum vllum, neque suspicio contra creditores circumuentionis: tunc & in pecunijs, & vt volunt, augmentum fiat ab eis: vtrique tamen augmento sic faciendi, & æqualitatem habente, vt æquitatem seruemus. Quæ enim erit circumuentionis suspicio, viro obligato nulli existente, & præterea augmentis sine tergiverfatione factis.

hinc supra est authentica, Sed iam necesse, & authentica, Nunc inhibetur Co. de donat. ante nupt. Dos præferantur antiquioribus hypothecis v. l. 12. C. qui prior. Dos quidè augeri potest matrimonio constante, at non in fraudem creditorum.

De priuilegio dotis, & creditorum ex causa militiae emptæ. Cap. III.

His consequens est & illud decernere, quod in casibus huiusmodi dubitatum est. Nouimus & antiquioribus creditoribus aliquas hypothecas prioribus reponere iuniores existentes, ex priuilegijs a legibus datis: quale est quando aliquis proprijs pecunijs procurauerit nauem comparare, aut fabricare, aut reparare, aut domum forsan ædificare, aut etiam emi agrum, pecuniam vt aut aliquid horum, in his enim omnibus priores existunt nauis fabri- posteriores creditores quorum pecunijs empta aut re- cetur, licet nouata res est, ijs qui etiam multo antiquiores sunt. Quæ tempore positum est igitur si mulier præterens priuilegium super sterior, in ea antiqua dote, & augmentum, in quo etiam hoc seruatur priuilegium, (sicuti prædictum est) prioribus voluerit priorè habere hypothecam.

l. 19. C. de donat. ante nup. i. colorat. Si quo tempore maritus dotè auget, are alieno non laborat, dotem potest augere: si laborat, dotem potest augere potest immobilibus datis (est n. immobilium mobilia. hinc sumpta est authentica, Quo iure Co. qui prior. Posteriores hypothecæ interdum prioribus præferuntur v. l. j. eodem. Et l. 5. 6. Co. qui prior. Creditor, cuius pecunia nauis, do- mus, ager emitur, anterioribus reponere iuniores existentes, ex priuilegijs a legibus datis: quale est quando aliquis proprijs pecunijs procurauerit nauem comparare, aut fabricare, aut reparare, aut domum forsan ædificare, aut etiam emi agrum, pecuniam vt aut aliquid horum, in his enim omnibus priores existunt nauis fabri- posteriores creditores quorum pecunijs empta aut re- cetur, licet nouata res est, ijs qui etiam multo antiquiores sunt. Quæ tempore positum est igitur si mulier præterens priuilegium super sterior, in ea antiqua dote, & augmentum, in quo etiam hoc seruatur priuilegium, (sicuti prædictum est) prioribus voluerit priorè habere hypothecam.

De priuilegio creditoris ad reparationem nauis. Nota de priuilegio creditoris in ædificationem domus. Nota de priuilegio creditoris in emptionem agri. Nota de priuilegio creditoris in emptionem aut renouationem rei. Priuilegium dotis ab initio constitutum potest trahitur ad augmentum dotis postea factum.

Nota de priuilegio creditoris ad reparationem nauis. Nota de priuilegio creditoris in ædificationem domus. Nota de priuilegio creditoris in emptionem agri. Nota de priuilegio creditoris in emptionem aut renouationem rei. Priuilegium dotis ab initio constitutum potest trahitur ad augmentum dotis postea factum.

Quid si pri-
or? Antonius
Mercator 3.
notat. 14. ne-
gat muliere
ei præferri
sed eo casu in
ter eiusmodi
creditoribus
& mulierem or-
dinè seruari
b Qui pecu-
niã credidit
in emptione
vel reparatio-
nem nauis,
domus, vel a-
gri, prioribus
creditoribus
est potior, &
hic: si modo
nominatim
in eum finem
pecunia nu-
merata, & si
in eas causas
conuersa est
& Mynsinger.
l. obs. 60.
Quotiescum-
que alicuius
pecunia res
empta est, is
in ea priuile-
gium habet
ante priores
creditoribus
causis: & expressim hoc ipsum scribatur in instru-
d hoc innuit, mento: & in hoc fiat pactum, vt casu proueniente prior sit
iustū nō esse solus, qui ad hoc credidit: [&] huic solo b casu cedere
vt dos mulie-
ris illis cre-
dat, quorum
pecunia res
empta est aut
si ex eorum
substantia res
fraus fieri dotibus
pecuniam vt domus
ibi, edificare: vel
didit vt nauis
armaretur, reficeretur
supr. eodem: vel
& ad concurrentem
expressam vel tacitam,
minus enim priuilegij
pecuniam ita creditam,
tunc huiusmodi
lari priuilegio dos
quam, contra regulam
l. 3. Cod. qui potior.
stitutionis arguit,
potior, s. eod. Quid
potiores sit creditum
nuere liceat dotem
tutam pecuniam
bus anteriorem
Novellam 109. c. 1.
est specialiter
qui potior. b leg. 3.
Specialiter ibi
ibi & prior sit
dendum, neque per
dem lem aut tum
um habente sub-
Aieri antiquiori,
in ea ius hypothe-
subscriptum a res-
officij regij causa

Vt excipiantur hoc priuilegio creditores
in emptione militiæ.

Cap. IIII.

Q Via verò & huiusmodi quædam aditiones nobis fa-
ctæ sunt, eo quodd quidam aliorum militum pecu-
nijs, & oportet eos qui in has crediderunt causas,
præponi: sancimus, si quis crediderit aurum occasione
ante priores militiæ, siue statutum fieri, vel pro alijs quibusdam tali-
creditoribus. bus causis: & expressim hoc ipsum scribatur in instru-
d hoc innuit, mento: & in hoc fiat pactum, vt casu proueniente prior sit
iustū nō esse solus, qui ad hoc credidit: [&] huic solo b casu cedere
vt dos mulie-
ris illis cre-
dat, quorum
pecunia res
empta est aut
si ex eorum
substantia res
fraus fieri dotibus
pecuniam vt domus
ibi, edificare: vel
didit vt nauis
armaretur, reficeretur
supr. eodem: vel
& ad concurrentem
expressam vel tacitam,
minus enim priuilegij
pecuniam ita creditam,
tunc huiusmodi
lari priuilegio dos
quam, contra regulam
l. 3. Cod. qui potior.
stitutionis arguit,
potior, s. eod. Quid
potiores sit creditum
nuere liceat dotem
tutam pecuniam
bus anteriorem
Novellam 109. c. 1.
est specialiter
qui potior. b leg. 3.
Specialiter ibi
ibi & prior sit
dendum, neque per
dem lem aut tum
um habente sub-
Aieri antiquiori,
in ea ius hypothe-
subscriptum a res-
officij regij causa

De dote remeante ad patrem, & rursus data
pro eadem filia secundo viro.

Cap. V.

Q Via verò iam legem scripsimus, vt patres semel of-
ferentes dotem pro filia sub potestate, aut suæ qui-
dem potestatis, reuersionem autem in semetipso-
facientes: quæsitum est apud aliquos, si competens est mo-
riente genero, & remeante ad patrem dote quæ ab eo da-
ta est, hanc patrem semel offerentem, posse ad secundas
veniente nuptias filia, minuere, aut hoc non facere, cogi-
tantem quia semel alienata est ab eius substantia: sed ipsa
mensura ei nubenti rursus dare, tanquam si nec contigisset
viduatam. hoc enim nobis nuntiatur est, quia xxx.
librarum auri quidam pater existens obtulit dotem: dein
de filia viduata, & ad secundas veniente nuptias, non iam
triginta libras ipse obtulit, sed quinque & decem solas:
quoniam contigerat mulierem lucratam mediam ante-
nuptialis donationis partem in quinque & decem auri
libras existentem: & pater nequaquam de suo obtulit tri-
ginta auri libras, sed quinque & decem ipse, quin-
decim verò ex lucro mulieris. Non iustum igitur existima-
uimus hoc esse: sed similiter in diuisione habere quidem
eam præcipuum antenuptialis donationis lucrum: ex pa-
ternis autem quinque & decem percipere reliquas: tan-
quam studuerit pater laedere filiam. Quid enim egisset, si
non contigisset secundis eam nuptijs copulari, sed mane-
re eundem generum viuum? Aut quomodo futurus erat
30 minuere dotem iam à se datam, aut proprium illius lu-
crum, suum facere, & in dotem secundi viri deducere: cū
vique oporteret eam in paraphernis hæc habere. & for-
san propter hanc causam ditiore nubere viro: non solum
triginta librarum auri dominam factam, scilicet quindecim
antenuptialis donationis, & quindecim a patre ob-
latis: sed quadraginta & quinque, lucrum quidem in pa-
raphernis ei constitutum, fortuna ei datum: quod autem
ex largitate paterna oblatum est, manente integro. Hæc
autem sancimus, si & patris substantia manserit in ipsa fi-
40 guram qua prius fuit. Sin autem fortuita quædam cla-
des imminerit eius substantiam, vt neque volenti sit pos-
sibile æquæ mensuræ qua prius dare rursus dotem, & pro-
betur a patre fortuita deminutio patris substantiæ: tunc
non amplius cogi patrem dare secundo filiam iungentem,
nisi in quantum substantiæ virtus est: sed lucrum qui-
dem prioris antenuptialis donationis habere integrum,
tantam vero percipere a patre in secundo ordine dotem,
quantum substantiæ eius mensura susceperit. palam enim
est, quia hoc lucrum quod ex antenuptiali dicimus dona-
tione, (cuius solum ei vsum damus) ex omni necessitate
moriens restituet filia, proprietatis antenuptialis dona-
tionis dominæ omnibus modis factæ.

De collatione dotis in opore moriente
marito.

Cap. VI.

Illud quoque sancire necessarium existimauimus, in
plurimis videlicet & innumeris rebus quæsitum obtu-
lit enim pater dotem, aut forte mater pro filia sua, hanc
autem illa obtulit marito: & defunctus est vir inops. dein
de patre & matre mortuis, exigitur quæ nupsit, conferre
suam dotem, aut minus tanto accipere. Si quidem
vir idoneus est: causa vndique absoluta est. Si verò nul-
lius alterius domina constitit illa, nisi actionum quæ
contra maritum sunt, at illæ minus idoneæ sunt: & ob-
ijciatur mulieri, quod iam data sit dos pro ea: illa vero
actionem conferat, nullum habentem penitus effectum hinc illud
legis: causa nobis digna putata est. Et nouimus quidē iam
in plurimis iudicijs duritiam postea sic iudicatam, & mu-
lierem coactam cōferre dotem: aut certè reputare pro se
datam, ex qua nullum ei omnino contigit effectū in ipsis
rebus recipere. Nos autem ex alijs nostris legibus iuu-
se immiscet
rebus patris, conferre fratribus dotem debet, aut tantum remittere do-
bonis paternis l. 5. Cod. de collationib. Quid, si filia dotem integram a suo
marito recuperare non potuit, eo se non existente soluendo ne dicas id
tantum conferre, quod a marito potest consequi, vt iure veteri l. 1. §. 6. l.
2. ff. de dotis collat. sed ita, si sui iuris fuit: aut si cum excessisset 25. annum
in potestate, dotem amplam habuit, potuitque viro ad inopiam vergen-
te dotem repetere nec repetijt, tunc enim integram dotem conferet nec
liberabitur inanem actionem conferendo. Si non ampla fuit dos, id est,
minor centum, liberabitur Nouell. 22. quia eo casu non poterat agere si-
ne voluntate patris. vti que si pater eius dotem non petierit, liberabitur
conferendo nudam actionem dotis.

hinc sum-
pta est authē-
tica, Sed quā-
uis Cod. de rei
vxor. act.

Hoc man-
datur, vt ea-
dem quanti-
tas dotis, filie
in secundis
nuptijs a pa-
tre seruetur,
nisi pater pro-
bauerit for-
tuito quodā
casu substan-
tiam suam di-
minurā esse.
Quid si 30. fu-
erit dos & fi-
lia 15. ex ante-
nuptiali do-
natione lu-
crata fuerit?
vtraque sum-
ma filia sunt
relinquende.
Iulian. hic nu-
mer. 345. sed
eo casu filia
lucrum in pa-
raphernis ha-
bet nō in do-
te. Cuius hic.
Quo iure su-
periora ita cō-
stitutata sunt?
vel ideo quod
dos mulieris
sit patrimon-
ium, etiam
si sit in patris
potestate l. 3.
§. 5. in ff. de
minorib. l. 16.
ff. de religiof.
l. 14. ff. ad leg.
Falcid. l. 4. ff.
de collationi-
bus.

hinc sum-
pta est authē-
tica Donatio-
ne Cod. de iur-
re dot. & au-
thentica,

Quod locum
Cod. de collat.
d' ἡ παρὰ το-
στὸν ἀβελῆν.
& infr. eod.
ἐν τῷ παρὰ
τοστὸν τῆν
συννεσφορῶν
ποιεῖται

Filia quæ
se immiscet
rebus patris, conferre fratribus dotem debet, aut tantum remittere do-
bonis paternis l. 5. Cod. de collationib. Quid, si filia dotem integram a suo
marito recuperare non potuit, eo se non existente soluendo ne dicas id
tantum conferre, quod a marito potest consequi, vt iure veteri l. 1. §. 6. l.
2. ff. de dotis collat. sed ita, si sui iuris fuit: aut si cum excessisset 25. annum
in potestate, dotem amplam habuit, potuitque viro ad inopiam vergen-
te dotem repetere nec repetijt, tunc enim integram dotem conferet nec
liberabitur inanem actionem conferendo. Si non ampla fuit dos, id est,
minor centum, liberabitur Nouell. 22. quia eo casu non poterat agere si-
ne voluntate patris. vti que si pater eius dotem non petierit, liberabitur
conferendo nudam actionem dotis.

^a l. 24. ff. solut. mus causam. Quia enim dedimus ^a mulieribus electio-
 l. 29. l. 30. in fi. nem etiam constante matrimonio, si malè res maritus
 C. de iure dot. gubernet, & accipere eas, & gubernare, & secundum de-
^b d. l. 29. l. 30. centem modum, & sicuti nostra constitutio ^b dicitur: qui
 in fi. dem suæ potestatis, & perfectæ ætatis mulier est, sibi met
^c hæc distin- culpam inferat cur mox viro inchoante malè substantia
 tio inuenta uti, non percepit, & non auxiliata est sibi (sic enim habi-
 est per hanc tura erat in collationis ratione proprias res vndiq; & sine
 Nouellam. deminutione, & in ea minus tanto collationem facere.)
^d Negligen- r ¶ Sin autem sub potestate est, & sine patris voluntate
 tia, admitten hoc agere non poterat, si quidem adiens patrem hoc dix-
 a nocet. xit, & contestata est, vt consentiret ei & res percipere et-
 iam constante adhuc matrimonio, & secundis temporibus
 eas seruare, & hoc egit pater: etiam rursus hic integra
 habebit sua iura, rebus ei suis seruatis: cum etiam antenu-
 prialis donationis res vindicare etiam constante matri-
 monio dederimus ei, & posteriori periculo omni libera-
 ri. Sin autem illa quidem hæc contestata ^c est patrem, ille
 autem neque mouit, neq; consensit, & neq; dedit licenti-
 am filia hoc agere, non eam periculum pati, sed & confer-
 ri nudam actionem contra inopis mariti res, & fortunam
 esse communem & ipsi, & eius fratribus: nō tamen ex col-
 latione damnificari: sed competentem ei partem dari ex
 paternis rebus: actionem illa quidem conferente: ab om-
 nibus autem mouendam fratribus, & hoc proficiendo v-
 niuersis ipsis, quod fortunæ euentus dederit. Sed si qui-
 dem pater in talibus casibus obtulerit dotem, & de eius
 substantia sperari futura est collatio: hoc valere. Si verò
 maior fortè oblatio fuerit, & collatio circa illam vertitur
 spem ^f ex patris inobedientia neq; mouere volentis, neq;
 permittētis ei mouere: tunc etiam per semetipsam filiam
 mouere, & non habere occasionem eo quod nō potue-
 rit mouere, & sibi met auxiliari, & futura læsionis ex ino-
 pia viri adimere metum. Et nouimus Vlpianum ^g sapien-
 tissimum talia quæsisse: & inope viro comperto, iuuisse
 mulierem, & in ^h quantum vir idoneus est, collationem
 ei fieri voluisse. 2 ¶ Sed quoniam in multitudine legum
 existentium antequam eas constitueremus, & ad conspi-
 cuum perduceremus ordinē, plurima & necessaria igno-
 rabantur: & decreta quæ contraria vellent, à iudicibus po-
 sita sunt: ne vlla seductio circa hoc fiat, propterea neces-
 sarium putauimus proinde etiam in medio nostræ positæ
 constitutionis, ⁱ quæ etiam constantibus matrimonijs
 mulieri auxiliatur, ad meliorem & magis consequentem
 viam venientes presentem ponere legem. Vt autem non
 per partes enumeremus personas in quibus valere eam
 oportet, generali sermone decernimus. Quapropter in
 quibus est collationis ratio, in his & constitutionem val-
 ere, siue pater, siue auus, siue mater, siue auia, aut ascen-
 dentium aliqua sit persona.

^f non pater-
 norum bono-
 rum, sed col-
 lationis
 l. 1. §. 2. ff. de
 collat.
^g in l. 1. §. 6. ff.
 de dot. collat.
^h d. §. 6.

ⁱ d. l. 29. Cod.
 de iure dot.

^k i. anno 539.
^l Appione.

^m vt proprie-
 tas dotis, vel
 antenuptia-
 lis donatio-
 nis filijs com-
 muni^o con-
 feruetur,
 mortua alter
 utra persona
 Iul. constit. 91.
 huc refer. c. 1.
ⁿ De lucris
 nuptialibus,
 Index reginae.
^o huc refer
 cap. 2. §. 69.

EPILOGVS.

¶ Quæ igitur placuerunt nobis, & per hanc sacram in-
 sinuata sunt legē, tua celsitudo per programmata propria
 manifesta facere vniuersis solenniter procuret, & in per-
 petuum seruare festinet. Dat. 15 Kal. Decemb. CP. DN. Iu-
 stinia. PP. A. anno XIII. ^k Arione ^l V. C. Conf.

NEQVE VIRVM QVOD EX DOTE
 est, neque mulierem ex sponsalitia largitate lucrum
 proprium habere: sed seruare dominium ^m suis fi-
 lijs, vel si ad secundas nuptias non veniant, vsu so-
 lo in lucro ⁿ consistente: & vt ex repudio transigen-
 tes nuptias, lucrantes aut dotem, aut ante nuptias
 donationem, & ipsis similiter dominium seruent filijs:
 vsu habente persona cogenda filios alere. Si ve-
 rō bona ^o gratia soluantur nuptiæ: & videantur occa-
 sione damni detineri quædam: & hæc, ante perimeada
 quæ detinentur: & filijs seruentur.

Tit. X.

NOVELLA CONST. XCVIII.

Imp. Iust. Aug. Ioanni gloriosiss. Orientalium præ-
 toriorum præfecto, iterum exconsuli
 ordinario, & patricio.

PRÆFATIO.

EA quidem quæ semper idem se habent, legi-
 bus non egent varijs, simplicitatem, & quod
 sine vllius diuersitatis mixtura est, continuè
 possidentia, & vtentia legibus sempiternis ac-

facris, nulla correctione egentibus. Quod autem secun-
 dum nos est in redūdationis comprehensum tumultum,
 gubernatiua indiget sapientia, ex legibus superueniente
 negotijs. Vnde quoniam nos neq; ad iudicia segnes, mul-
 tis interpellantium causis, singulis quidem in medemur.
 comprehendentes autem vnamquamque quæstionem
 dubitatam à nobis & iudicibus nostris, per legislationem
 quæ oporteat agi, generaliter in vnaqua; quæstione ex-
 ponimus. Itaq; illud ante omnia visum quidem est forsan
 esse priscis legislatoribus non sine quadam diuisione: no-
 bis autem putatum est bene se habere temperata lege ad
 simplicitatem causam transponere, & nunc inchoante,
 & nihil perferente horum quæ prius terminata sunt:
 quoniam & nobis ipsis pridem non displicentibus de hoc
 ipso legibus, visa sunt meliora secunda. Nuptialibus nam
 que lucris si quidem aliquis cōiunctorum seruauerit pu-
 dicitiam manentibus apud ipsos validè, & eorum substan-
 tijs infixis: si verò veniat ad alterius personæ coniunctio-
 nem; ex prioribus nuptijs filijs seruandis, simplici qua-
 dam & meliori lege duplicem hanc placuit interimere.
 Si enim secundis mixta nuptijs mulier, aut etiam vir for-
 tē ad secundam respiciens coniugem: quæ ex morte lu-
 crata sunt aut etiam ex repudio fortè seruat filijs, (cum
 utique forsan & alij erunt eis filij ex nuptijs sequentibus)
 quomodo iustum est eos qui in solis filijs legitimis mori-
 untur, non seruare eis lucra ex mortuis eorum parenti-
 bus, sed alijs ea transmittere? Scilicet quid erit pretiosius
 filijs parentibus non ingratis?

Vt proprietates dotis & propter nuptias do-
 nationis seruetur filijs.

Cap. I.

Propterea ^a igitur sancimus, si mulier moriatur, & ce-
 ueniat lucrum fieri viro dotem: hanc omnino serua-
 re ^b filijs, siue ad secundas veniat nuptias, siue etiam
 non. Et ex diuerso si mortuus fuerit vir, mulierem ante-
 nuptialis donationis lucra proprijs filijs seruare: vsu ^c & ita habet
 quidem lucrorum ex nuptijs apud eos constitutum, pro-
 prietatem verò eorum filijs omnino seruandam: his quæ
 super parentibus ad secundas venientibus nuptias sanc-
 ta sunt, in suo ordine seruandis: & hoc valere matri-
 monijs quocumque modo solutis, ab hodierna die, & in o-
 re. & ita ab-
 mne quod sequitur: & his matrimonijs quæ iam soluta
 rogatur, No-
 sunt quidem, siue morte, siue quolibet alio modo, ad-
 uella 22. c. 20.
 huc autem pendente, eo quod vnus superstes sit. Nam si
 lex. 6. 8. Co. de
 ambo defuncti sint, hoc hæredibus non damus: sed tam-
 secund. nupt.
 quam semel terminatum, veteribus relinquimus legi-
 Hodie pro-
 bus: illud certum est, quia dum semel fuerit filiorum, &
 prietatis iure
 proprietatem lex deferens eis præstiterit: tunc in succes-
 sionibus & alijs accessionibus, ita & in his erit, sicut & in
 prioribus sancitum est filijs, qui propter secundas nupti-
 as parentum, lucrum aliquod ex legibus sunt potiti.

^a hinc sum-
 pta est authē
 tica vxor C. de
 secund. nupt.
^b & ita habet
 vsu fructū.
^c olim iure p-
 prietatis, po-
 terat aliena-
 re. & ita ab-
 uella 22. c. 20.
 lex. 6. 8. Co. de
 secund. nupt.
 Hodie pro-
 prietatis iure
 virilem tan-
 tum habet.
 Nouell. 127.
 cap. 3.

Vt repudio vel bona gratia soluto matrimonio, id
 quod alterutri personæ cautum est, filio
 suo conferret: & de alendis libetis
 à parentibus.

Cap. II.

Illud quoque ex quadam causa denunciatum nobis,
 ad legislationem deducere existimauimus oportere.
 Quia enim transegerunt quidem inter alterutros &
 vir & vxor: filios autem qui eis erant ex matrimonio, de-
 spexerunt eos ambo, & circumbant mendicantes: pro-
 pterea iudicauimus vehementiori quidem fortè, sed con-
 uertenti ad melius se habens, vt lege: vt timore scilicet
 pœnarum quiescant aut lucrorum causa iniustorum ma-
 trimonia dilacerare, aut etiam proprios negligere filios.
 1 ¶ Si enim omnino aut per transactionem, aut per mo-
 dum alium separetur matrimonium: si quidem non sunt
 filij, maneat priora in suo ordine. Si verò filijs existi-
 bus fiat hoc: & neque filios erubescens, dent tamen oc-
 casionem spontaneam & transactionis, & per consen-
 sum factæ, aut etiam inuitæ, forsan peccante viro, aut
 committente digna amissione antenuptialis donatio-
 nis, aut muliere digna casu dotis: neq; vir dotem lucre-
 tur, neque mulier antenuptialem donationem: sed re-
 pentè casu procedente aut dotis, aut antenuptialis do-
 nationis, proprietatis lucrum mox ad communes veniat
 filios, & eorum fiat: vsu solo apud transigentes manente:
 cogendo tamen eo qui vsu lucretur, filios ex eo matri-
 monio

^d id quod ab
 alterutra per-
 sona lucrata
 est, filijs suis
 conferet &c.
 S. Iulian. con-
 stit. 91. c. 348.

* Ea parentū persona quæ vsum fructū habet, liberos alere tenetur.
 * hoc innuitur, Si bona gratia matrimonii soluitur, & quasi transactionis nomine alterutra persona aliquid accepit: nihilominus eius proprietatem quidē liberi habent, patrens autem vsum fructum.
 * Deus communis omnium pater.

monio & alere, & alia omnia ministrare eis secundum lucrata substantiæ mensuram. 1. ¶ Nouimus autem aliquid etiam tale factum: & quia bona gratia vilo dissolui matrimonio, & recedere quidem antenuptialem donationem ad eum qui conscripsit, dotem verò ad eam quæ obtulit: tamen occasione quasi damni, & aliarum causarum, auri quantitas non mediocri vtrique data est parti, vt non videretur hoc nuptiale lucrum, neque seruaretur filijs secundum de hoc leges: sed extrinsecus accedens quasi ex alia causa lucrum fieret eius qui accipere hoc egit. Ideoque ex hac arte factam curantes læsionem, sancimus, vt vel si quid tale fiat, & adueniat alteri aliquod lucrum: & hoc similiter seruari filijs: proprietate quidem mox veniente ad eos, vsu verò solo apud lucrantem constituto. Sic abstinebunt omni vitio, sic omni desiderio irrationabili: sic nec inuiti, nec sponte suis nocebunt filijs: sed erunt temperati, maxime quidem circa suam castitatem: deinde etiam circa matrimonij affectū, quem competens est habere eos qui semel coniuncti sunt alterutris. Res enim est & castitate plena, & bonis moribus congrua, & paterno maternoque affectu plena, vt quod eis parentes sponte non seruant, hoc post Deum (qui est communis omnibus pater, dicimus autem qui imperium habet) per legem ijs qui à parentibus læsi sunt, seruet: vt hic quoque ea quæ de lucris & successione pridem disposita sunt, teneant. nihil enim eorum innouamus, præter illa sola quæ expressim in hac lege conscripsimus.

EPILOGVS.

¶ Quæ igitur placuerunt nobis, & per hanc sacram declarata sunt legem, tua celsitudo operi effectuique tradere festinet. Dat. 15. Kalend. Ian. CP. Imp. DN. Iustinian. PP. A. anno XIII. Iust. V. C. Conf.

DE REIS PROMITTENDI.

Tit. XI.

NOVELLA CONST. XCIX.

Imp. Iustin. Aug. Ioanni gloriosissimo Orientalium prætoriorum præfecto, iterum exconsuli ordinario & patricio.

PRÆFATIO.

NOVIMVS pridem ponentes legem de electione mandatorum, & fideiussorum, & sponsorum, multas habentem & in commune vtiles nostris subiectis legislationes. In præsentem verò & aliud nobis visum est egere quadam explanatione & incremento, non ex genere, neque vsu imperfecto & inutili consistente.

Cap. I.

¶ Siquis enim alterna fideiussione obligatos sumat alios: si quidem non adiecerit oportere & vnum horum in solidum teneri: omnes ex æquo conuentionem sustinere. Si verò aliquid etiam tale adiciatur, seruari quidem pactum: non tamen mox ab initio vnumquemque in solidum exigi: sed interim secundum partem qua vnusquisque obligatus est: cedere autem eum & contra reliquos actionem, si & idonei sunt, & in eo loco, & si hoc ita se habere videatur: si quidem idonei sint, & præsentem inueniantur, illos periclitari complete, (singulos in propria parte) quod sub alterna promissione creditum est, aut ex quo omnino obligati sunt, & non commune debitum proprium cuiuspiam fieri onus. Si verò minus idonei se habere reliqui videantur, siue omnes, siue quidam: siue in partem, siue in solidum, siue absentes forte: in illud tenere, quod accipere ab alijs non potuit. Sic enim & illis seruabitur actionis modus, & nullum sustinebit damnus actor, licet aliquid inter se illi pepigerint ignorante isto qui habet eos obligatos: & vnusquisque tenebitur in id quod ab initio scripserit, artibus aut dolis aut transactionibus præuaricari quæ constituta sunt, non sinendus. ¶ Sin autem iisdem commorentur, vtrique aut omnes locis: sancimus negotij iudicem deducere illos mox, & communiter examinare negotium, communiter autem inferre sententiam. Sic enim & rei omnes obligabuntur: & substantiæ eorum qualitas examinabitur: & debitum similiter qui-

dem secundum iustitiæ, similiter autem secundum legum ordinem procedet. 2. ¶ Si autem non administrator sit causæ iudex, sed alter aliquis, damus licentiam aut hic competenti iudici interpellationem suscipienti, aut in puincijs his denunciatis clarissimo præfidi, aut cõpetenti iudici cogere per suum officium & illos interesse liti, & partem eius fieri: vt nullum impedimentum huic nostræ legi fiat. his omnibus incipientibus in contractibus sequentis temporis, & ab huius legis dispositione: quod autem ante eam præterijt, positus pro his relinquitur legibus.

EPILOGVS.

¶ Quæ igitur placuerunt nobis, & per hanc sacram declarata sunt legem, tua quoque celsitudo operi effectuique contradere festinet. Datum XV. Kalend. Ianuar. CP. Domin. Iustinian. PP. August. anno XIII. Arbone V. C. Conf.

COLLATIO VIII.

DE TEMPORE NON SOLVTÆ pecuniæ super dote.

Tit. I.

NOVELL. CONST. C.

Imper. Iustinian. Augustus Ioanni gloriosissimo per Orientem prætoriorum præfecto, iterum exconsuli ordinario & patricio.

PRÆFATIO.

MNES pecuniæ non numeratæ replicationis, subiectas in aliquibus casibus, nõ examinatas nostræ reliquerunt leges: sed prolixitatem earum & effusionem abbreviauimus, ne sua negligentia aut calliditate forsitan negotijs fruantur homines, & causas præbeant alijs, non enim sub æqualitate semper probationes, erunt eas exhibere volentibus. multa quoque tempus refutat. Quapropter beneficientes abbreviauimus in quibusdam casibus pecuniæ non numeratæ querelas: quas licet exijs quæ à nobis iam sancita sunt, colligere. Quia enim omne tempus matrimonij dabatur viris donec matrimonium constaret, queri de non data dote: interpositio quoque maior facta est etiam post mortem virorum, vt & post repudium intra annum daretur querela: ideo existimauimus breui & compendiosa lege velocem facere & pecuniæ non numeratæ super dote querelam, & liberare à probatione mulieres in talibus ex longo tempore.

De dote non numerata.

Cap. I.

¶ Siergo annis duobus solummodo habeat aliquis uxorem, aut etiam his temporibus minus, & non accipiat dote: nihil ex taciturnitate vir lædatur: neque hæredes viri, licet tacuerit ille: sed intra annum alium querela moueatur. breuitas enim matrimonij ad hanc nos legislationem vocat. Si verò maius biennium tempus, minus autem decennium matrimonium promendatur: damus marito queri, & dicere non illatam sibi dotem aut in partem, aut in solidum: & si hoc fecerit, transmittere querelam, semel marito querente, & sibus. Si plus muliere quia dedit non probante. ¶ Si autem neque decennio, intra decennium queratur, taciturnitate mariti a ferimus querelam: neque ei post decennium hoc agere possemus, nec annum dantes vltius hæredibus eius. que in hoc non nostra aduersus aliquos pœna, sed libertatis subiectorum diligentia. Vbi enim licet in prolixo sic tempore (decennij dicimus) proponere querelam, omnis quere si tacere elegerit, palam est voluisse, vel si non accepit dotem, omnino eum, aut suos reddere hæredes: his valentibus & si repudio solui contingat matrimonium: in nullo discernentibus nobis, siue mulier tanquam dolum offerens conferbat, siue pater, siue alter quispiam tempus.

* De non numerata dote. Index Regm. de dote cauta vel adscripta nõ numerata. *Tul. const. 93. adde 5. Cod. 15.*

* hoc abrogatur. hoc etiam abrogatur. i. si duobus annis durat matrimonium. * Si biennio tantum durauit matrimonium, exceptio non numerata dotis anno post finietur. *l. ult. C. de dote cauta: si plus biennio, non plus tamen decennij tempore, tribus post mentibus. Si plus decennio, maritus nunquam potest de dote. Decennio præferbitur la dotis non numerata. prolixum*

i. anno 539. de duobus reis. *Index Regm. de duobus reis promittendi. *Tul. const. 92. dixi 45. ff. 2. Nouell. 4.**
 hinc sumpta est authentica. Hoc ita *C. de duo reis.*
 Duobus simul obligatis, si nõ fuerit adiectū vt in solidū teneantur, tacite intelliguntur teneri ex æquo. *l. ii. in ff. eod.*
 Qui in solidum cū alio obligatus est, correo idoneo & presentem in solidum conueniri nõ potest: non idoneo aut absente, conueniri potest. *l. 26. l. 28. ff. de fideiuss. l. 10. C. de fideiuss. §. 3. In ff. de fideiuss. l. 47. in ff. locati. lex 2. §. 1. ff. de duob. reis. lex 2. §. Co. cod.*
 Beneficium est epistolæ diui Adriani, quod hic extenditur ad correos principales. de quo v. legem *Gl. C. de const.*